

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

1. číslo / ročník XII. / únor 2023 / cena 40 Kč

MÍR PRO NAŠI DOBU

Obsah

■ Úvodník

Politika jako drama <i>(Tomáš Fošum)</i>	3
--	---

■ Česko

Generální výměna na Pražském hradě <i>(Antonín Berdych)</i>	4
Vojna a mír v maďarské a české předvolební kampani <i>(Jan Blažek)</i>	6
Česko se konečně stává normálním členským státem EU <i>(Karel Barták)</i>	8
Pryč z montovny <i>(Filip Zelenka)</i>	10

■ Rozhovor

ODS se dnes více hlásí k Havlovi než ke svému otci zakladateli <i>(Tomáš Fošum)</i>	12
---	----

■ Střední Evropa

Rakouští lidovci kráčí vstříc dalším neúspěchům <i>(Miroslav Šepták)</i>	15
Slovensko se ocitlo na nebezpečné křižovatce <i>(Marián Balázs)</i>	17
Předvolební hry nad Vislou <i>(Wojciech Hofmański)</i>	19
Budeme v Evropě zase „pálit“ ruský plyn? <i>(Petr Zenkner)</i>	21

■ Kultura

Jak spojit rozdělené město? <i>(Lucie Zakopalová)</i>	23
Slovenská orwelliáda a svět dystopické Nihilie <i>(Matúš Guziar)</i>	25
Všichni jste skvělí a konformní <i>(Jan Gregor)</i>	26
Jablonec paradoxně kontinuální <i>(Martin Veselka)</i>	28

■ Zraněná města

Ukrajina žije ve tmě za zvuku sirén i generátorů <i>(Michal Lebduška)</i>	30
---	----

Demokratický střed

1/2023, vydáno v únoru 2023, ročník XII.

adresa: Demokratický střed, Jirečkova 1012/9, 170 00 Praha 7

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Marie Bydžovská, Marie Jüptner Medková, Jan Jüptner, Pavel Cechl, Tomáš Orlík, Jan Holovský, Anna Plasová

grafická úprava: Jiří Kaufner, fotomontáž na úvodní straně: Demokratický střed, logo: LUSEL

vydavatel: Demokratický střed, z. s.

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4 x ročně

Politika má mnoho společného s uměním i se sportem. Také ona v jistých okamžicích zvedá diváky ze sedadel. Politické řemeslo je samozřejmě vážná věc, a měli by se mu proto věnovat jen seriózní jedinci, kteří si uvědomují svou odpovědnost za správu země. A kteří ideálně nelžou, nekradou, jsou schopní i empatičtí a respektují ústavu. Aby se ale politika stala stravitelnou, nesmějí v ní chybět prvky zábavy, napětí i dojetí. Musí být někdy v pozitivním slova smyslu divadlem.

To si uvědomoval třeba prezident a dramatik Václav Havel. Když na začátku roku 1994 přijel jeho americký protějšek Bill Clinton do Prahy, primárním cílem této návštěvy bylo vyjednávání o vstupu střeoevropských zemí do NATO. Na to si dnes už málokdo vzpomene, zato si spousta lidí hned vybaví, jak Clinton hrál v Redutě na saxofon. V hospodě U Zlatého tygra si zase dal plzeňské pivo nejen s Havlem, ale třeba i se spisovatelem Bohumilem Hrabalem. Podobné události uměl Havel tím zrežírovat.

K udržení pozornosti občanů potřebuje politika také efektivní řečnické souboje, které vidáme v televizních debatách nebo v přenosech z parlamentu. Někteří moralisté vyčítají politikům, že se před kamerami hádají, byť spolu většinou v soukromí normálně vycházejí a často si i tykají. Jenže to je stejné jako třeba v hokeji, kde proti sobě v lize nastupují kamarádi z reprezentace, a přesto se u mantinelů nešetří. Když po zápase vyprší emoce a adrenalin, jsou schopni se dále přátelit. Nejde o život. V politice by jít také nemělo, pokud se hraje podle pravidel.

Zůstaneme-li u sportovní terminologie, sněmovní nebo prezidentské volby jsou v české politice něco jako mistrovství světa ve fotbale. Konají se jednou za několik let. Sledují je i lidé, kteří se o politiku běžně tolik nezajímají. V sobotu ve dvě hodiny odpoledne zapínají televizi nebo počítač a těší se na volební maratón. Předchozí roky jako by se náhle smrskly do těch pár hodin, než se sečtou hlasy. Stranické volební štáby jsou plné novinářů připravovaných zprostředkovat čtenářům, divákům a posluchačům nevšední drama.

A občas to opravdu dechberoucí podívaná je. Vzpomeňme si třeba na sněmovní volby z roku 2006. V první červnovou sobotu to nejprve vypadalo na celkem nudnou záležitost. Podle odhadů uveřejněných po uzavření

volebních místností jasně vítězila ODS pod vedením Mirka Topolánka, za níž s odstupem následovala ČSSD v čele s Jiřím Paroubkem. ODS podle těchto odhadů mohla pohodlně sestavit většinovou vládu s lidovci a zelenými. Vyhrčená předvolební kampaň mezi Topolánkem a Paroubkem se zdála mít jasného vítěze.

Pak se ale začaly sčítat volební lístky a výsledek se začal otáčet. ODS sice vedla s rekordními 35 procenty hlasů, ale parlamentní většina její potenciální koalice s KDU-ČSL a Stranou zelených se smrskávala. A najednou byla fuč. V tu chvíli vystoupil na tiskové konferenci Jiří Paroubek s projevem, při němž tuhla krev v žilách. Mluvil o novinařích „v žoldu Občanské demokratické strany“, litoval

se a vyhrožoval soudním napadnutím voleb. Odmítl pogratulovat ODS k nejvyššímu počtu hlasů. Jeho promluva vstoupila do dějin s narážkou na komunistický puč z února 1948 jako Paroubkův „únorový“ projev. Sice během něj na všechny útočil, ale považoval se za vítěze, neboť měl v daný okamžik

společně s komunisty kýžených 101 z 200 mandátů. Pak ale přišly hlasy ze zahraničí, které se připočetly do předem vylosovaného Jihočeského kraje. A volby skončily výsledkem sto na sto. Několikahodinové drama v přímém přenosu přineslo nečekané rozuzlení.

Politických dramát bychom v polistopadové historii našli mnoho. Ostatně i při letošním prvním kole prezidentských voleb se odehrála scéna, jež se divákům zřejmě vryla do paměti. A sice projev Andreje Babiše, který se v řadě aspektů velice podobal tomu Paroubkovu, byť byl samozřejmě pronesen v odlišné situaci a s jiným cílem. U Paroubka se jednalo o osobní mstu, u Babiše o součást kampaně před druhým kolem.

Každopádně o prožívání podobných thrillerů bychom mohli být ochuzeni, pokud by prošel celkově nepromyšlený návrh ministerstva vnitra na zkrácení voleb ze dvou dní na jeden. Náhle by hlasování končilo večer, a ne v sobotu odpoledne. Hlasy by se sčítaly dlouho do noci a většina lidí by šla spát. Je nepochopitelné, proč chce někdo komplikovat sledování této politické obdoby finále mistrovství světa ve fotbale. To si zájemce přece také daleko lépe vychutná v přímém přenosu než ze záznamu.

Tomáš Fošum

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Předplatte si Demokratický střed. Roční předplatné (4 čísla) činí i s poštovným 300 Kč.

Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz.

Generální výměna na Pražském hradě

Česká republika má za sebou třetí přímou prezidentskou volbou. Zvítězil v ní Petr Pavel při rekordní účasti voličů (70 procent) a s výrazným náskokem 960 tisíc hlasů před Andrejem Babišem. Ten udělal v kampani několik podstatných chyb a začíná čím dál více cílit na radikální voliče. Země se jeho nevolením vyhnula značnému riziku. Jaké další důsledky bude mít tato volba pro českou politiku?

Volba prezidenta v Česku se opět stala zásadní událostí, která zasáhla velkou většinu veřejnosti daleko nad rámec běžné politické agendy. Bez ohledu na malé pravomoci prezidenta republiky je totiž u nás hlava státu významnou figurou, která ovlivňuje dění i v oblastech, jež s ní na první pohled nemají žádnou přímou souvislost. Souboj o Hrad tak byl politickou událostí první kategorie a upínaly se k němu enormní naděje i obavy.

V listopadovém vydání *Demokratického středu* jsme popsali výchozí stav a možný vývoj voleb – tato předpověď se ukázala jako přesná. V prvním kole volby se totiž de facto rozhodovalo o tom, kdo z dvojice favorizovaných kandidátů se v kole druhém postaví expremiéroví Andreji Babišovi (ANO). Souboj mezi bývalou rektorkou Danuší Nerudovou a generálem Petrem Pavlem byl nakonec jednoznačnější, než se původně zdálo. Nerudová vsadila na dobře provedený a aktivní, ale pouze jednorozměrný marketing, který vytvářel její zdánlivě ideální obraz. Když před prvním kolem přišly reálné problémy (kauza ohledně jejího působení na Mendelově univerzitě), nedokázala tomu čelit. A snaha přejít do kritičtějšího tónu vůči Andreji Babišovi byla přímou kontradikcí její doposud pozitivní kampaně. V debatách, které dokážou odkrýt reálnější tvář všech kandidátů, pak negativní vývoj zvrátit nedokázala. Nejvyšší preference měla v listopadu 2022 (28 procent podle Medianu), reálný výsledek v prvním kole byl však pouhých 13,92 procenta.

Kampaň Petra Pavla měla jiný vývoj. Až do listopadu 2022 byla relativně nevýrazná a bez zásadních sdělení. V okamžiku, kdy preference Nerudové začaly prudce růst, došlo v Pavlově štábu k významné a překvapivé změně. Komunikace získala lidský rozměr, emoce a náboj. Co přesně se v jeho týmu stalo, se z veřejných zdrojů zjistit nedá – nicméně to volby zásadně ovlivnilo. Kritika Pavlovy komunistické minulosti už navíc neměla nové zdroje, další problematické kauzy neexistovaly a voliči jej díky lepší komunikaci i výkonům v debatách začali před Nerudovou významně preferovat. První místo se získal 35,4 procenta bylo v prvním kole jednoznačným triumfem.

Šéf hnutí ANO Andrej Babiš byl od oznámení své kandidatury jasným kandidátem pro postup do druhého kola. Přesto už před prvním kolem udělal několik zásadních chyb. Váhání s kandidaturou vedlo k tomu, že k nominaci potřeboval vlastní poslance a neorganizoval sběr podpisů. Tím si ubral jeden z důležitých nástrojů kampaně. Částečně to kompenzoval svými cestami do regionů, i když

ani tento krok nebyl zcela efektivní. Lze odhadnout, že spíše než o reálnou kampaň šlo o vytvoření její virtuální iluze na sociálních sítích. Před prvním kolem se stylizoval do opatrné státnické role, projevy četl a chyběla mu výrazná autenticita. Debat se většinou neúčastnil, a pokud ano, nebyl v nich příliš přesvědčivý. Proto lze jeho výsledek (34,99 procenta) v prvním kole označit za překvapivý úspěch.

Pozoruhodným faktem celého prvního kola byl fakt, že nikdo z kandidátů nedokázal do veřejného prostoru vnést vlastní agendu – téma, ke kterému by se protikandidáti museli vyjadřovat. Kampaň tak měla oproti očekávání takřka nudnou, sterilní podobu. Jediným tématem tak zůstala postava expremiéra Andreje Babiše a jeho četné kauzy.

Špinavý motor

Vše se změnilo ihned po vyhlášení výsledků prvního kola v sobotu 14. ledna. Andrej Babiš a jeho tým stáli před dilematem, jak postupovat tvář v tvář celkově nedobrym preferencím plynoucím z minulých i aktuálních průzkumů a z výsledků prvního kola. Součet hlasů kandidátů, kteří byli jednoznačně v protibabišovském táboře, byl enormně vysoký. Pramenila z toho mnohem horší prognóza, než jaké čelil nakonec úspěšný Miloš Zeman v roce 2018.

Babišův tým se musel rozhodnout, čím nejlépe přilákat dostatek hlasů pro druhé kolo a čím zároveň alespoň část z 3,2 milionu voličů Petra Pavla, Danuše Nerudové, Pavla Fischera a Marka Hilšera přimět zůstat doma. Jako téma byla vybrána hrozba „války“ – tedy aktuální bezpečnostní situace a nebezpečí eskalace konfliktu s Ruskem. Bylo to rozhodnutí chybné, a to jak vlastní povahou, tak i praktickým provedením. Babišův agresivní projev i navázaná reklama mobilizovaly proti němu velkou řadu nerozhodnutých voličů. Vedly také k zásadní chybě při kandidátské diskusi v *České televizi*, kde Babiš zpochybnil naše závazky v rámci NATO. Poslední dny kampaně tak Babišův štáb pokračoval v chaosu a dílčích přešlapech, aniž by dokázal předchozí škody napravit.

Petr Pavel, kterému bezpečnostní problematika nepřekvapivě velmi vyhovovala, využil situace na maximum, což spolu s dobrým vystupováním v debatách přineslo konečný výsledek. Je nutné zároveň zmínit, že poražení kandidáti z prvního kola (Nerudová, Fischer i Hilšer) aktivně Pavlovu kandidaturu podporovali a tím částečně pomohli tomu, že jejich voliči přešli do vítězného tábora.

Petr Pavel během předvolebního setkání ve společnosti Vítkovice Steel. Foto: Jana Dronská

Celých čtrnáct dní před druhým kolem se neslo ve znamení mimořádně nízké úrovně politické kultury. Politickou „špínu“ šířil jak přímo Babišův tým, tak i na něm nezávislé a mohutné podhoubí proruské dezinformační scény. I krátký náhled na řetězové maily, různé skupiny na sociálních sítích i webové stránky mohl ukázat, jak hluboce je česká společnost rozdělena a jak odlišně mohou být mnohá témata viděna jejich příjemci. Babišovým zásadním omylem bylo to, že místo aby se kontroverznímu tématu války vyhnul, naplno se opřel o proruský narativ. A ten zdaleka netvoří dostatečnou politickou sílu.

Petr Pavel získal ve druhém kole takřka 3,4 milionu hlasů, tedy více, než činil součet hlasů z prvního kola pro něj a jeho následné podporovatele. Babišův špinavý mobilizační motor mu pomohl více, než to dokázaly spojené týmy všech zapojených kandidátů. Výsledek překračující 58 procent byl nejlepším v historii přímé volby v České republice.

Střet s realitou

Tak silně vnímaná událost, jakou byly tyto volby, bude rozhodně mít i své dopady na všechny zúčastněné. Porážení Andrej Babiš obratem prohlásil svůj výsledek (2,4 milionu hlasů) za úspěch hnutí ANO a v politice zůstává. Jedinou formální změnou se stalo určení poslance Karla Havlíčka předsedou stínové vlády ANO. Skutečnou změnou

se ale stal posun hnutí směrem k radikálním voličům. Babiš následně sám uvedl, že chce oslovovat i příznivce SPD.

Tím si sice otevírá nový rezervoár hlasů, zároveň ale snadno může přijít o sympatie lidí blíže politickému středu, zvláště pokud svou rétoriku novým objektům zájmu přizpůsobí. Prezidentská volba totiž ukázala, že Babiš nedokáže svá sdělení cílit více než jedním směrem. I když ho navzdory prohře ve sněmovních i prezidentských volbách stále není možné považovat za definitivně poraženého, tento krok může být dalším stupněm dolů a vzdálit ho od návratu do vládní role.

Tichým vítězem prezidentské volby se stala vládní pětikoalice. Takticky se do souboje přímo a oficiálně nezapojovala, jakkoliv jistě dělala vše pro to, aby Pavel uspěl. Rozhodně však může z výsledku těžit. Vznikla nová a významná dělicí politická linie ležící na vztahu voličů k Andreji Babišovi. Ten zůstává symbolem a vůdcem opozice, jehož odmítla nevídaná většina lidí. Pokud zůstane souboj vlády a opozice fixován na jeho osobu, existuje reálná možnost, že současná vládní koalice může uspět i v dalších volbách.

Zásadní otázkou zůstává, jak bude Petr Pavel působit jako prezident. Lze vyslovit naději, že na rozdíl od svých dvou předchůdců nebude budovat „Hrad“ jako politickou sílu s oporou v konkrétních stranách nebo jejich dílčích křídlech. Rozhodně se ale dá předpovědět, že jej v dohledné době čeká nějaký konflikt s vládou. I kdyby nový prezident oproti svým předchůdcům opravdu dodržoval ústavu, jeho ambice aktivně politicky působit se nevyhnutelně s činností kabinetu Petra Fialy (ODS) střetne – naštěstí snad pouze na úrovni programové.

Druhým rizikem je pro Pavla moment, kdy se jeho výkon ve funkci hlavy státu setká s reakcí vlastních voličů. Byl zvolen jako protipól končícího prezidenta Miloše Zemana i Andreje Babiše. Na Zemana se po 9. březnu zapomene poměrně rychle, ani Babiš se (snad) nebude k vlastnímu prezidentskému fiasku vracet. Až však začne nový prezident dávat najevo své názory nebo činit konkrétní kroky, zcela jistě nevyhoví protichůdným zájmům těch, kdo ho volili. Tento střet s realitou bude potřebné velmi pozorně sledovat.

Antonín Berdych

Vojna a mír v maďarské a české předvolební kampani

V nedávných českých prezidentských volbách se jeden z kandidátů snažil prezentovat jako zastánce míru a zavádějícím způsobem naznačoval, že jeho protivník usiluje o pravý opak. Stejný postup použil před rokem v Maďarsku premiér Viktor Orbán. Proč byl úspěšný, zatímco Andrej Babiš s totožnou taktikou neuspěl? A můžeme očekávat, že se orbánovskou rétorikou inspiroují i další evropští politici?

„Trvalý mír je iluze.“ Tuto věčně nenapadnutelnou větu pronesl v jedné z předvolebních televizních debat kandidát na českého prezidenta Petr Pavel. Neřekl tím nic objeveného, natož kontroverzního. Přesto tento výrok posloužil týmu jeho nejvýraznějšího soupeře, šéfa hnutí ANO Andreje Babiše, k rozpoutání asi nejagresivnější části kampaně. Generál Pavel v ní byl vykreslován jako válečný štváč a Babiš naopak jako mírotvorce. Hesla této kampaně máme ještě v živé paměti. „Nezavleču Česko do války. Jsem diplomat, ne voják,“ hlásal kandidát Babiš z billboardů. Později pak vysvětloval: „Generál nevěří v mír. Volte mír, volte Babiše.“

V nejrůznějších podobách pak expremiér toto sdělení opakoval při dalších příležitostech, zejména v četných debatách. Slovo mír se dostalo do politických sloganů s takovou frekvencí, jakou minimálně od roku 1989 nepamatujeme. A pozdější vítěz voleb, Petr Pavel, se kvůli tomu dostával do defenzivy. Musel pořád vysvětlovat, že nejenom on sám žádnou válku nechce, ale že český prezident nemá ani pravomoc do ní naši zemi jakkoliv „zavlečt.“

Mohlo by se zdát, že Babišovi v kampani posloužil právě výše zmíněný Pavlův výrok, stejně jako fakt, že se spojení voják = válka prostě nabízelo. Spíš šlo ale o pokus napodobit úspěšnou volební strategii maďarského premiéra Viktora Orbána v parlamentních volbách z jara loňského roku. Babiš má k Orbánovi blízko, označuje ho za svého přítele

a inspiraci u něj nehledal poprvé. Šéfkou jeho kampaně a zamýšlenou kancléřkou byla Tünde Bartha, žena s výtečnou znalostí maďarských reálií a Orbánova fanyinka. A kandidát hnutí ANO před druhým kolem voleb podle průzkumů tahal za kratší konec provazu. Potřeboval zprudka zvrátit pro něj nepříznivý vývoj a přetáhnout na svoji stranu i váhající podporovatele krajní pravice. Proč za tím účelem nevyzkoušet něco, co v sousedství tak dobře zafungovalo?

Strana míru, strana války

„Mír a bezpečnost,“ zněl na jaře 2022 hlavní slogan kampaně maďarské vládní strany Fidesz. Její předseda Orbán sám sebe ihned po začátku ruské invaze na Ukrajinu pasoval do role zachránce Maďarů před nebezpečím konfliktu. Politické spektrum černobíle rozdělil na „stranu míru“, kam započítal sebe a své okolí, a „stranu války“, kam svévolně zařadil celou maďarskou opozici. Zemi zaplavily billboardy s portréty čelných opozičníků v šedých tónech s křiklavým varováním, že jsou „nebezpeční“.

Jednou z nejfrekventovanějších vět předvolebních týdnů bylo právě tvrzení, že opozice, respektive její volební lídr Péter Márki-Zay, by zavlekl Maďarsko do války. Ano, doslova tak. Zkuste si zadat do vyhledavače větu „Márki-Zay háborúba sodorná Magyarországot“ (Márki-Zay by zavlekl Maďarsko do války) a nabídnou se vám desítky článků prakticky stejného znění, kterými plošně bombardovala maďarské veřejné mínění všechna provládní média. Ta přitom maďarskému trhu zásadním způsobem dominují.

Čím si to opozice, respektive její tehdejší kandidát na předsedu vlády zasloužili? Šlo o několik bezelstných vět, které Márki-Zay vyřkl v rozhovoru 24. února 2022, kdy ruská vojska vpadla na Ukrajinu. „Je přirozené, že kdyby Maďarsko nebylo Putinovým agentem, tak coby člen NATO může poskytnout Ukrajině jakoukoliv podporu, o níž NATO rozhodne,“ prohlásil. Na to se novinář dotázal, zda by šlo i o vojáky. „Jestli se tak NATO rozhodne, potom i o vojáky. Ale o tom zatím nepadlo ani slovo.“

To je všechno. Márki-Zay poukázal na závazky země vůči Severoatlantické alianci a nevybíravě vytknul Orbánovi vstřícnost vůči agresivnímu režimu Vladimira Putina. Převážnou část následujících týdnů pak strávil vysvětlováním, že skutečně nemá v úmyslu poslat maďarské vojáky na Ukrajinu, jak to o něm vládní novináři a politici tvrdí. Snažil se, seč mohl. Maďaři mu ale neuvěřili, volby drtivě prohrál.

Viktor Orbán (vlevo) a Andrej Babiš na podzim 2021 v Praze.
Foto: Vlada.cz

Jeho přemožitel Viktor Orbán samozřejmě nemusel řešit, zda vstoupit či nevstoupit do rusko-ukrajinské války. Jednoznačně ovšem odmítl napadenou zemi podpořit byť jen zbraněmi či povolením jejich převozu na Ukrajinu z jiných států. Maďarsko se také v rámci Evropské unie po každé pokouší zvrátit schválení dalších protiruských sankcí, blokovalo schválení finanční podpory EU Ukrajině a v době psaní těchto řádků stále neodsouhlasilo vstup Finska a Švédska do NATO.

Co chtěl dělat Péter Márki-Zay, tedy podpořit Ukrajinu v její obraně, činí dnes kromě Maďarska všechny visegrádské země. Do války přesto zapojeny nejsou. Orbán i tak své domácí publikum stále utvrzuje v přesvědčení, že „Maďarsku hrozilo, že bude zataženo do válečného konfliktu, kdyby volby vyhrála opozice“. Naposledy v bilančním rozhovoru pro deník *Magyar Nemzet* na sklonku roku 2022. Ten ve stručné podobě převzala i ČTK a po ní řada českých médií. Bylo to pouhé dva týdny před českými prezidentskými volbami, tedy v době, kdy marketéři všech kandidátů ladili finální strategii.

Husarský kousek

Orbánova předvolební „válečná“ rétorika sice nebyla vůči oponentům fér, ale přinesla mu vítězství, které původně nebylo zdaleka jisté. Vpád Ruska na Ukrajinu ho totiž postavil do nelehké pozice. Orbán dlouhodobě patřil mezi politické podporovatele Vladimíra Putina. Ruské státní podniky vpustil do strategických odvětví maďarského průmyslu, Putinův politicko-společenský model bral jako inspiraci pro svoji „iliberální demokracii“. To všechno o něm samozřejmě maďarští voliči dobře věděli i v den, kdy začala válka. Ta otřásla nejenom světovým řádem a maďarskou veřejností, ale v prvních dnech i Orbánem samotným. Do voleb zbývalo pouhých sedm týdnů. Že se mu v nich spojení s vládcem Kremlu vymstí, se zdálo jako reálná možnost.

Viktor Orbán samozřejmě mohl uznat chybu a názorově obrátit podobně, jako to u nás udělal Miloš Zeman. Ale nechťelo se mu. Zatímco prezident Zeman je politikem na odchodu, kterého už nejspíš ze všeho nejvíce zajímá vlastní odkaz, Orbán ještě bytostně potřebuje zůstat u moci. K výbavě politického hegemonu a predátora jeho typu nepochybně patří neomylnost, ze které nehodlal slevit ani po ruské agresi. A možná ani nemohl kvůli čilým obchodním vazbám, jež měli a dodnes na Rusko mají lidé z jeho okolí.

Ať už se tak rozhodl dobrovolně, nebo prostě musel, v prokemelských postojích vytrval i před volbami a podařil se mu vskutku husarský kousek. Jakkoliv neomaleně a neuvěřitelně to mohlo vypadat při pohledu zvenčí, dokázal svoji přetrvávající náklonnost k agresivní Moskvě prodat maďarským voličům coby mírovou snahu, zatímco zodpovědný prozápadní postoj maďarské opozice a podporu napadené sousední zemi vylíčil jako přilévání oleje do ohně „války, která není naše“. Jako záminka mu posloužilo pár vět z proslovu jeho opozičního konkurenta. Ale při té míře zaujatosti a zkreslení, s jakou k opozici většina ma-

ďarských médií přistupuje, mohl témuž účelu posloužit jakýkoliv jiný jeho výrok. Zásadní bylo, že významná část voličů z řad mladých mužů či jejich rodičů skutečně podlelehla obavě, že by chlapci museli narukovat.

Co v Maďarsku fungovalo, ukázalo se prozatím v Česku jako neúspěšné. Proč? Můžeme zaslechnout názor, že je to proto, že Orbán je prostě geniální stratég a má skvělý marketing. Ano, popisovanou strategii vymyslel on, zatímco Andrej Babiš ji pouze recykloval ve chvíli, kdy válka trvala již téměř rok. A jakkoliv je dnes stejně nesmyslná a krutá jako na začátku, již v nás zkrátka nevzbuzuje takový strach jako tehdy. Maďarští voliči byli pouhých pár týdnů po vypuknutí ozbrojeného konfliktu ještě v šoku a šanci, že je někdo do něj „zatahne“, se jim v dubnu 2022 jevila daleko reálnější než Čechům v lednu 2023.

V oblasti marketingu ale žádný zásadní rozdíl mezi Orbánem a Babišem není. Nicméně se nabízí otázka, nakolik můžeme v souvislosti s dnešním Maďarskem termín politický marketing v běžném slova smyslu vůbec používat. Jde o pojem odvozený od výrazu market, tedy trh, a v Maďarsku již dlouho volný trh s politickými idejemi skomírá. V tom tkví zásadní rozdíl mezi pozicí úspěšného Viktora Orbána a neúspěšného Andreje Babiše.

Argumentace Orbánova protivníka se do maďarského mediálního prostoru v nezakreslené podobě téměř nedostala, neměl tak možnost se obviněním bránit. Nedostal ani příležitost vyložit veřejnosti své skutečné postoje během televizních či jiných debat. „Geniální stratég“ Orbán se jim totiž již několik volebních období po sobě vyhýbá, a maďarská státní televize i diváci proto tomuto žánru museli odvyknout. Naopak Petr Pavel měl šanci přesvědčit většinu voličů, že to, z čeho je osočován, prostě není pravda.

Po českých prezidentských volbách budou následovat další evropská klání, v nichž se pokusí uspět politici inspirovaní orbánovskou „mírovou“ rétorikou či dokonce tací, kteří brojí proti pomoci napadené Ukrajině. Slova o válce a míru dnes znějí z Bulharska, které v dubnu čekají další předčasné volby. Ale také ze Slovenska, kde je dnes hlavním zastáncem „mieru“ v podobě zastavení dodávek zbraní na Ukrajinu premiér Robert Fico se svou stranou Směr. Ten počátkem února zveřejnil video naznačující, že prý NATO bude na Ukrajinu posílat své vojáky, včetně Slováků. A prezidentku Zuzanu Čaputovou osočuje z toho, že svým postojem k Ukrajině „dostane Slovensko do neštěstí“. Zavleče, chtělo by se dodat. A to do slovenských parlamentních voleb zbývá ještě déle než půl roku!

Andrej Babiš sice tentokrát s nápodobou Orbánova postupu neuspěl. To ale neznamená, že se o to někdy znovu nepokusí. Pravděpodobně se to jeví zejména poté, co veřejně vyhlásil snahu trvale přetáhnout voliče konkurenční opozici z SPD. Budme ale k Andreji Babišovi spravedliví. On sám není „zlem“ a ani nezastává či alespoň doposud nezastával prokemelské postoje, ať už o něm jeho političtí konkurenti rozhlašují, co chtějí. Další taneční kroky podle Orbánových not by ho k nim ale brzy mohly dovést.

Jan Blažek

Česko se konečně stává normálním členským státem EU

Rok 2023 začal pro české vyhlídky v Evropské unii dobře. Opona za naším půlročním předsednictvím v Radě EU se uzavřela za všeobecného potlesku, o jakém se nikomu loni v červnu ani nesnilo. Krátce nato pak byl do prezidentského úřadu zvolen Petr Pavel, jehož politický program je jasně proevropský. Zdá se tedy, že jsme se začali úspěšně zbavovat letité pověsti „divné“ a „nečitelné“ členské země a přiblížili se k mainstreamu západních liberálních demokracií. A také že jsme zapracovali poněkud i sami na sobě – podle posledních průzkumů se Češi k EU většinově hlásí, považují členství v ní za výhodné. Bylo načase.

Předsedat půl roku Radě EU je v evropském soustrojí normální povinnost; když na vás přijde řada, prostě to uděláte. Dokonale se připravíte, namastíte si svaly, nabere lidi, nasypete do soukolí něco peněz a pak se dítěte nikoliv pro sebe, ale pro celou unijní sedmadvacítku. Od Česka se čekalo, také kvůli zpackanému prvnímu pokusu před třinácti lety, že to bude takový ten matný, upachtěný výkon, jaký někdy podávají menší země, zvláště ty, co do Unie vstoupily v roce 2004 a později. Že se budeme hodně spoléhat na sekretariát Rady EU a Evropská komise si s námi bude hrát jako kočka s myší. Že nedokážeme vyjednat významné průlomky a ani o ně nebudeme stát. A nakonec proč ne, předsednictví je vlastně rutina a co neudělá jeden, dotáhne pak druhý. I tak se k tomu stavěli ještě na jaře někteří vládní politici.

Právě to, že se čekalo tak málo, umocnilo překvapení. Slova chvály ze všech stran byla více než obvyklou zdvořilostí. Kdo by se byl nadál, že čeští vyjednávači dostanou „pod střechu“ více než polovinu kontroverzních legislativních aktů z klimatického balíku Fit for 55 a že je jménem členských zemí dojednájí se „zeleným“ Evropským parlamentem? Svědčilo to o perfektní přípravě, dokonalém zvládnutí matérie, vyjednávačském umění a v neposlední řadě o tahu na branku, včetně nemalého fyzického úsilí. Některé triology mezi europarlamentem, Komisí a Radou EU trvaly desítky hodin. Klobouk dolů před českými diplomaty a experty, kteří to ukočírovali od začátku do konce. Zejména pak před ústřední postavou tohoto kolotoče, velvyslancem Jaroslavem Zajíčkem, do jehož gesce spadají odborné agendy EU, od digitalizace po zemědělství, a který byl centrální postavou všeho diplomaticko-úřednického dění.

Úspěšné posunutí zelené agendy v Praze ovšem leckomu vadilo. Ještě před začátkem našeho předsednictví zněly dosti silně výzvy, aby se pod českým vlivem EU od Green Dealu odvrátila. Aby se přestalo věřit v „zelenou ideologii“, která v EU tak nabobtnala.

Pak se ovšem stalo něco, co nikdo nečekal – v důsledku ruského vpádu na Ukrajinu se během několika týdnů totálně změnila energetická situace na kontinentu. Bylo stále jasnější, že bude třeba se odstříhnout od laciného ruského plynu. Ceny plynu a elektřiny, o které se dlouho

nikdo nestaral, protože je reguluje „spravedlivý“ trh, se ze dne na den staly výbušným tématem číslo jedna. A postupně začalo mnoha politikům svítat, že tento zvrát neznamená umíráček pro Green Deal, jak se mohlo zprvu zdát. Fosilní paliva z Ruska, která už nepřiplynou, sice načas nahradí dovoz zkapalněného plynu (LNG). Dlouhodobě a trvale je ale lze neúčinněji nahradit jednak úsporami energie, jednak prosazováním obnovitelných zdrojů a nánosů nedůvěry zbaveného jádra. Pražská argumentace zapadla dřív, než se stačila pořádně ozvat.

Během předsednictví se tužili nejen diplomaté, ale i někteří ministři. Ačkoliv se od členů vlády čekalo, že se budou snažit vypjatý půlrok „nějak přežít“, leckdy se do toho doslova položili. Kéž by jim to vydrželo. Vzpomeňme ministra průmyslu a obchodu Jozefa Síkela (za STAN), který předsedal osmi schůzím ministrů energetiky, z toho pěti mimořádným, jež sám svolal. Výsledkem byla celkem solidní odpověď EU na ruské vydírání hrozbami zastavení dodávek fosilních paliv, zejména zemního plynu. Na konci českého předsednictví byly plynové zásobníky v EU plné, úspory rostly. Bohaté energetické firmy platily mimořádné daně. Byl domluven systém společných nákupů i solidárního sdílení plynu a stanoven jeho cenový strop pro případ mimořádných výkyvů. A podíl ruského plynu na evropské spotřebě se ze čtyřiceti procent snížil na devět.

Dobře si počínal ministr dopravy Martin Kupka (ODS), který dovedl ke zdárnému konci důležité jednání o evropských dopravních koridorech (TEN) či zařídil rychlé uznávání ukrajinských řidičských průkazů v celé EU. Ministr pro vnitřní rozvoj Ivan Bartoš (Piráti) zase předsedal schůzi, na které se povedlo dojednat vůbec první evropský zákon upravující využívání umělé inteligence. A dalším Síkelovým majstrštykem se stal zákon o čipech, který vytváří podmínky pro to, aby se výroba těchto naprosto nezbytných a nedostatkových komponentů v Evropě do konce desetiletí zdvojnásobila, tedy aby se zmenšila závislost na jejich dovozu.

Češi převzali štafetu od Francouzů ve velmi nesnadné době a doběhli s ní dál, než museli. A nejen to. Ve všech případech, ať šlo o zahraniční politiku nebo rybolovné kvóty, usilovali o jednotu, o konsensus. Nejenže dokázali v některých případech odsunout stranou pověstné české

„národní zájmy“, za něž se celá desetiletí jezdilo do Bruselu exkluzivně bojovat, ale šli ještě dál – i když se rýsovala možnost dosáhnout dohody kvalifikovanou většinou, prali se o takový výsledek, pod který se mohlo podepsat všech sedmadvacet vlád. Zadělali si tím na nějaké to dobro pro budoucnost – až budou sami potřebovat, nebude toto zapomenuto.

Utlumený Visegrád

Ruská invaze na Ukrajinu, která v okamžiku startu předsednictví zuřila čtvrtý měsíc, sice obrátila vzhůru nohama mnohé původní plány, ale zároveň se stala tmelem jednoty a vlastně Čechům jejich úkol usnadnila. Bylo jasné, že tváří v tvář ruské agresi musí EU zůstat jednotná, že nepřítel využívá každé známky rozkolu. Důležité bylo i to, že Němci, Francouzi, Italové a další země západní Evropy, které tradičně pěstovaly vazby na Rusko, museli dát za pravdu „novým“ členům s neblahou zkušeností ze sovětských dob a vůči Kremlu přitvrdit.

Ukázalo se, že vlašná reakce na anexi Krymu v roce 2014 – podobně jako výstavba plynovodu Nord Stream 2 a spoléhání se na proměnu myšlení kliky kolem Vladimira Putina pěstováním obchodních vazeb (Wandel durch Handel) – byla špatnou strategickou volbou. A předsedající Češi měli najednou výhodu, že sice patřili k těm, kdo se k Rusku stavěli velmi kriticky, nepůsobili však přece jen tak radikálně jako „jestřábi“ Polsko, Litva, Lotyšsko či Estonsko, a byli tudíž věrohodnější.

České postoje během předsednictví jasně ukázaly, že spolupráce zemí Visegrádu, ještě nedávno za předchozí české vlády prosazovaná jako základ naší zahraniční politiky, vlastně neexistuje. Funguje nepochybně silná vazba na Slovensko a také jistá, až zarážející sympatie premiéra Petra Fialy a vůbec celé ODS k polské vládní straně PiS. Ani Češi však nenadělali nic s pokračujícím sešupem Maďarska do bezbarvé mlhy nedemokracie. Postoje vlády Viktora Orbána komplikovaly vše. Tím spíš stojí za připomenutí, jak čeští diplomaté rozpletli motanici spočívající v maďarské blokaci evropského úvěru pro Ukrajinu ve výši 18 miliard eur kvůli neochotě EU vyplatit Budapešti peníze ze strukturálních fondů. Maďarsko také odmítalo schválit novou evropskou korporátní daň, pokud EU nedá zelenou jeho plánu obnovy. Jako třesničku na dortu k tomu blokovalo zdanění nadnárodních společností. Češi postupovali trpělivě, krok za krokem, se spoustou bilaterálních kontaktů a partií rozehraných na několika šachovnicích. Což svědčí nejen o ambici uhrát dobrý výsledek, ale především o dobrém pochopení toho, jak to v EU chodí.

Ve velmi neúplném výčtu úspěchů by neměl chybět důstojný pražský summit konaný 6. října, kdy jasný protiruský postoj EU přijeli do Prahy vyslechnout a vlastně de facto podpořit nejen lídři západobalkánských kandidátských

Radost z českého předsednictví. Zleva: předsedkyně Evropského parlamentu Roberta Metsola, český premiér Petr Fiala a šéfka Evropské komise Ursula von der Leyen. Foto: Vlada.cz

a přidružených zemí, ale také Turecka, Arménie, Ázerbájdžán, Gruzie či Moldavska. Ačkoliv třeba turecký prezident Recep Tayyip Erdoğan hraje vůči Rusku a Ukrajině velmi dvojakou hru a srbský prezident Aleksandar Vučić zase odmítá protiruské sankce EU, jejich přítomnost na rodinné fotografii z pražského summitu, jehož vyznění bylo jednoznačné, má politickou váhu. Češi také dokázali zahájit přístupové rozhovory s Bosnou a Hercegovinou a rozběhli jednání s Makedonií a Albánií. Nepodařilo se jim naopak, přes všechnu snahu ministra vnitra Víta Rakušana (STAN), překonat odpor Rakouska k přijetí Bulharska a Rumunska do schengenského prostoru.

Propásnutá šance

Lze-li hledat na českém šéfování Evropské unii nějakou očividnou vadu, pak je to nedostatečný dopad na domácí veřejné mínění. Čeští občané se o tom, co bylo v potu tváře v Bruselu vyjednáno, moc nedověděli. Naši ministři v médiích příliš nevysvětlovali, jaký dopad pro Čechy, Moravany a Slezany budou mít opatření čerstvě vyjednaná pod českou taktovkou a proč se přistoupilo k tomu či onomu kompromisu. Musela za ně zaskakovat hrstka novinářů, kteří se této problematice věnují, a pár odborníků, třeba z profesních svazů. Prostor zůstal tudíž otevřen interpretacím všeho druhu, často smyšlenkám, pokřiveným tvrzením nebo přímo hejtům. Česká politika tak propásla ideální příležitost, aby ji pochválili nejen partneři a cizí novináři, ale také vlastní občané.

Takže: v Bruselu jsme se vyznamenávali, ale doma jsme se tím moc nechlubili. Stará dobrá skepse vůči evropské integraci, zasetá a hojně zalévaná Václavem Klausem a jeho ODS, má tuhou koříněk. Fialova vláda úřaduje sice

konzistentněji a racionálněji než ta předchozí Babišova a její vklad do předsednictví v EU byl důsledný a snad i upřímný. Vadou na kráse, viděno z Bruselu, nicméně zůstává nepochopitelné ukotvení ODS v euroskeptickém parlamentním klubu Evropských konzervativců a reformistů (ECR). Tam si její europoslanci medí po boku polských politiků ze strany PiS, s níž má přitom dnešní ODS objektivně málo společného. Předseda nejsilnějšího klubu Evropské lidové strany (EPP) Manfred Werner nedávno v Praze navštívil své „ovečky“ z KDU-ČSL a TOP 09, ale obědval i s Fialou. Že by se stávající koalice Spolu udržela i pro evropské volby v roce 2024? A že by se ODS ocitla i v europarlamentu v evropském liberálně konzervativním mainstreamu, kam patří?

Tyto trendy nejspíše podnítí i postoje nově zvoleného českého prezidenta, což bude vítaná novinka. Petr Pavel mluví zcela zřetelně. Nejenže považuje členství Česka v EU za jedinou možnou alternativu, ale přeje si, abychom tam byli vidět a slyšet: „Nemůžeme jen tiše sedět, přikyvo-

vat a potom nadávat na výsledek. Musíme být aktivnější a zároveň konstruktivní.“ Mnohými nenáviděný Green Deal vidí takto: „Realita, před kterou neutečeme. I když je válka a jsme v problémech, dramatická situace ohledně kvality životního prostředí tím nezmizela.“ K přijetí eura, jež zatím pro ODS představuje červený hadr, Pavel říká: „Realita nás už pomalu předbíhá, protože mnoho firem už na platební styk v eurech přešlo.“

Na Hradě zasedne politik, jenž má jasno a nenese si s sebou zátěž odporu či skepse vůči EU, která provázela naši společnost po uplynulá desetiletí a dostala se české politice jaksi pod kůži, včetně nejvyšších míst. Navíc bude aktivní, jeho hlas bude slyšet. Předpokládejme, že ukrajinská válka otevřela spoustě lidí oči, protože ruské hrozbě se demokratické evropské země mohou postavit jen společně a jednotně. Po úspěšném předsednictví a dobré volbě prezidenta máme tedy nakročeno správným směrem.

Karel Barták

Pryč z montovny

Stalo se už určitou tradicí, že všichni čeští politici před volbami svorně slibují, jak posunou zemi blíže k modernímu státu, který bude založen na průmyslu s vysokou přidanou hodnotou. Někdy to doprovází okřídlenou větou „místo montovny budeme mozkovna“. Možná si ale mnozí z nich neuvědomují, že tato změna se už děje, byť z velké části bez jejich přičinění a v některých případech dokonce jim navzdory.

Je až zarážející, jak se inovace v Česku odehrávají téměř bez pomoci státu. Jsou to v podstatě dva oddělené paralelní světy, které spolu mají jen pramálo společného. Inovativní firmy, často se jedná o rychle rostoucí společnosti nazývané jako startupy, se snaží držet co nejdál od státních struktur a vlastně od nich většinou žádají jen to, aby nekomplikovaly jejich podnikání.

Nicméně v roce 2023 můžeme poměrně s klidem prohlásit, že se v Česku segment těchto firem za posledních pár let neuvěřitelně rozrostl a některé projekty, které začínaly v tuzemsku, se rozšiřují po celém světě. „Česko na tom vůbec není špatně a předpovídám mu zářnou budoucnost,“ říká například investor Ondřej Bartoš z Credo Ventures, který kolem roku 2010 jako jeden z prvních u nás začal do těchto projektů investovat.

Jak se v Česku podařilo rozjet startupovou scénu, může demonstrovat také žebříček Fast 50 od poradenské společnosti Deloitte, která každý rok sestavuje pořadí nejrychleji rostoucích firem ve střední a východní Evropě. „České technologické firmy regionu dominují. Na prvních pěti místech byly letos zastoupeny čtyři české společnosti a jen jedna litevská. Z padesáti celkově umístěných firem pak bylo rovnou devatenáct z České republiky,“ uvádí jeden z autorů žebříčku, Jiří Sauer z Deloitte.

Jak rychle se oblast inovativních firem vyvíjí, potvrzuje také objem peněz, který do ní proudí. Podle organizace Czech Founders, jež sdružuje české startupisty, jen za minulý rok přiteklo do mladých českých firem přes 35 miliard korun, což je desetkrát více než v roce 2019. Doba uvolněných úrokových sazeb během pandemie posílila příliv kapitálu do startupů po celém světě a Česko se na této vlně úspěšně svezlo.

Že na tom je naše země v tomto ohledu dobře, dokládá i srovnání se Slovenskem, které je podle vyjádření lidí pohybujících se v tamním prostředí pět let za námi. Možná za to může i fakt, že celá řada českých startupů má slovenské zakladatele, kteří do Česka přišli například za studiem.

Česká republika tak zejména díky aktivitám stále poměrně malé komunity v posledních letech zažívá boom, nicméně státní podpora s tím má pramálo společného. Existují sice programy agentury CzechInvest, která podporuje začínající firmy, nejde však o nic rozsáhlého, co by mělo zásadní dopad. V loňském roce stát konečně spustil investiční program, skrze nějž chce rozdat mezi tuzemské startupy 500 milionů korun. Technologická inkubace, jak se program nazývá, je prvním krokem systematické podpory, kterou státní instituce velice opatrně rozjíždějí.

Sázka na akademiky

Mnohem zajímavější by ovšem měla být iniciativa, na které na ministerstvu průmyslu a obchodu pracuje náměstek pro digitalizaci Petr Očko. Ten plánuje, že by se do investic měly zapojovat i univerzity, jelikož právě v nich leží klíčový potenciál. V zahraničí je běžnou praxí, že stát podporuje akademiky, jejichž výzkum může mít slibný komerční dopad. Nicméně v Česku se to takřka vůbec nedaří a nezdá se, že lidé z univerzit vyvedou know-how mimo školu. Stát ani univerzita tak nemají nic z toho, co fakticky vzniklo na akademické půdě.

„Před lety jsme se byli podívat ve Stanfordu a ptali jsme se, jestli se jim někdy nestane, že by si někdo založil startup bokem s využitím know-how z univerzity. Hleděli na nás vyjeveně, jestli nejsme odněkud z Balkánu a možná ještě více z východu,“ popisuje Petr Očko své zkušenosti s budováním podpory inovací v Česku. „Dokážu si představit, že se univerzity spojí a udělají společný fond,“ doplňuje.

Kdyby se to povedlo, mohl by to být pro vysoké školy v dlouhodobém horizontu zajímavý zdroj příjmů, jelikož v případě úspěchu mohou mít startupy hodnotu i několika miliard korun. Mezi takové příklady lze zařadit třeba kybernetickou společnost Avast, která se loni spojila s americkým gigantem NortonLifeLock. Další miliardovou firmou je online rozvozců potravin Rohlík nebo česko-americký Productboard, který vyvíjí software pro produktové manažery.

Právě softwarová řešení jsou ve světě startupů oblíbená. Jejich výhoda je jasná: expanze do zahraničí je násobně snazší než například v případě zmíněného Rohlíku,

který musí v daném místě sehnat lidi a nakoupit auta či sklady. Softwarové firmy tak mají výrazně menší náklady a jsou zpravidla více ziskové.

V Česku takových společností vzniká výrazné množství. Připomenout lze například ty, které pracují s umělou inteligencí. Ta by přitom mohla převrátit životy lidí podobně, jako to před patnácti lety udělaly chytré mobilní telefony. Firmy, jako jsou Rossum, InstaCover, Digtioo, Filuta AI, Zaitra, Vocalls, Resistant AI nebo WeBoard, mohou být těmi, které včas naskočí na vznikající trend určující podobu světa, v němž budeme zítra žít.

Podobný případ je také vesmírný průmysl, který v Česku nenápadně roste. Například startup SpaceKnow dokáže díky datům z družic na oběžné dráze analyzovat ekonomický stav i v zemích, u nichž oficiální informace nemusejí vycházet z reality. Kvůli tomu služby SpaceKnow využívají největší banky světa, ale i armády zemí NATO. Zmínit lze také brněnskou společnost TRL Space, která má ambice končit až v podzemí Měsíce.

Startupy mění politiku

Navzdory tomu, že v úvodu textu stojí, že se český technologický sektor snaží státu vyhýbat, existují výjimky. Jsou to právě čeští byznysmeni z oblasti startupů, kteří štědře podporují například strany z takzvaného demokratického bloku nebo i nově zvoleného prezidenta Petra Pavla.

„Jsem přesvědčen, že do politiky potřebujeme dostat nové tváře, i když se to zatím nedaří. Podnikání mi taky vyšlo až na šestý pokus. Je to boj s větrnými mlýny, na druhou stranu nemohu sedět a nic nedělat. I když se to nepodaří, mám alespoň pocit, že jsme něco zkusili. Jenom sedět a kritizovat nestačí,“ říká jeden z nich, Václav Muchna z brněnské společnosti Y Soft, jejíž tržby se pohybují kolem tří miliard korun za rok.

„Obecně se v rámci naší filantropie bavíme hned s několika byznysmeny a řešíme i to, kdo koho podporuje. Nejednáme nutně ve vzájemné shodě, ale probíráme to, a řekl bych, že na většinu věcí máme stejný názor. Snažíme se zkrátka posouvat republiku směrem na Západ,“ vysvětluje motivaci českých technologických podnikatelů Dušan Šenkypl, který zbohatl díky srovnávací nabídce pojištění epojisteni.cz.

Lidé jako Šenkypl nebo Muchna tak jsou v podstatě hybateli změn v tuzemské politice v posledních dvou letech. Bez jejich peněz by stávající vládní koalice a zřejmě ani Petr Pavel neuspěli. Ve výsledku tak stát nemění inovační prostředí v Česku, ale inovační prostředí mění tuzemskou politiku, a tím i stát.

Filip Zelenka

K úspěšným firmám patří Rohlík.cz.

Foto: Wikimedia Commons/ JiriMatejcek

ODS se dnes více hlásí k Havlovi než ke svému otci zakladateli

„Václav Havel i Václav Klaus měli spoustu odpůrců, ale na rozdíl od Miloše Zemana neprováděli promyšlenou strategii dělení společnosti. Zeman na ní do značné míry postavil své prezidentství,“ říká politolog Lubomír Kopeček.

■ **Miloš Zeman po svém znovuzvolení prezidentem v roce 2018 prohlásil, že se jedná o jeho poslední politické vítězství, po němž už nebude následovat žádná porážka. Odchází nyní z prezidentského úřadu jako vítěz?**

Odchází jako prezident, který v některých momentech svého funkčního období byl docela úspěšný, ale jeho celková bilance je z hlediska této země negativní.

■ **V čem je negativní?**

Má to tři hlavní aspekty. Za prvé, jeho velmi silná pročínská a proruská orientace dost zpochybnila příslušnost Česka k Západu. Miloš Zeman sice mluvil o politice všech azimutů, tedy o snaze orientovat se na všechny významné mocnosti. Po deseti letech jeho prezidentství se nicméně dá říci, že to skončilo velkým fiaskem. Vztahy Miloše Zemana směrem ke Spojeným státům, ale třeba i směrem k Evropské unii mají hodně negativní bilanci. Z člověka, jenž se začátkem svého prezidentství označoval za eurofederalistu, se postupně stal naprosto nečitelný politik. V roce 2016 dokonce prohlašoval, že by podpořil referendum o odchodu z Evropské unie, byť on by prý hlasoval proti vystoupení.

Za druhé se jedná o deformaci české demokracie, především s ohledem na postavení prezidenta. Tady jde hlavně o překračování a prolamování mantinelů, které prezident má nastaveny. Nejlépe to asi bylo vidět na Zemanově instalaci vlády Jiřího Rusnoka, kterou v roce 2013 jmenoval navzdory většině v Poslanecké sněmovně a bez konzultace s parlamentními stranami. Nebo když v roce 2018 velmi dlouho zdržoval vytvoření vlá-

dy s důvěrou, protože lpěl na osobě Andreje Babiše jako premiéra.

■ **A ten třetí aspekt?**

Třetí složka jeho negativní bilance je spojena s rozdělením české společnosti. Václav Havel i Václav Klaus měli spoustu odpůrců, ale na rozdíl od Zemana neprováděli promyšlenou strategii dělení společnosti. On na ní do značné míry postavil své prezidentství. Když se podíváte například na slogan, že je prezidentem dolních deseti milionů, nebo na útoky na to, co nazýval pražskou kavárnou, tak to byl způsob, jak společnost dělit. Na jedné straně mu to v určitých momentech politicky pomohlo u jeho příznivců, na straně druhé to po sobě zanechalo velké škody, hlavně zbytečné příkopy uvnitř společnosti.

■ **O rozdělování společnosti se hodně mluvilo v souvislosti s nedávnou kandidaturou expremiéra a šéfa hnutí ANO Andreje Babiše na prezidenta. Volil podobnou taktiku jako Zeman? Nebo se mu povedlo proti sobě poštvat většinu společnosti spíše mimoděk?**

Miloš Zeman na dělení společnosti stavěl už v devadesátých letech, kdy vedl sociální demokracii. Tehdy mobilizačně zaměřenými kampaněmi cílícími na určitý segment české společnosti dokázal zaznamenat docela velké volební úspěchy. V rámci svého prezidentství to v podstatě jenom zopakoval a ještě prohloubil. U Andreje Babiše je věc složitější, protože odpor vůči němu hodně souvisí jak s jeho předlistopadovou minulostí agenta StB, tak s jeho polistopadovým budováním holdingu Agrofert, které bylo sporné z hlediska legality a hlavně

etiky. A samozřejmě šlo i o jeho představu vlády manažerů, což s liberální demokracií nemá nic společného. U Babiše analogie se Zemanem najdeme, ale jejich dráhy se liší.

■ **Miloš Zeman je notoricky znám větou, že jen idiot nemění své názory. Lze najít v jeho názorech jistou kontinuitu? Často se uvádí jako příklad jeho podpory Izraele. O moc více tam ale nevidím.**

Upřímně řečeno, já také ne. Jistá kontinuita se dá vedle podpory Izraele vysledovat v ekonomické oblasti. Na začátku devadesátých let zastával keynesiánské koncepty, tedy že stát investuje do ekonomiky v případě krize a takto vytvořené dluhy pak splácí v době konjunktury. Tohle je věc, která se u Zemana dá najít více-méně kontinuálně dodnes.

■ **Ve svém paralelním životopise Václava Havla, Václava Klause a Miloše Zemana popisujete, že tyto tři nejdůležitější postavy polistopadové politiky fungovaly v devadesátých letech v jakémisi trojúhelníku, přičemž spojenectví v jeho rámci se měnila. V jednu chvíli to vypadalo, že se stanou spojenci prezident Havel s vůdcem opozice Zemanem proti premiérovi Klausovi. Proč nakonec Zeman zvolil spojenectví s Klausem?**

Je dobré se podívat na kontext let 1996 až 1998, kdy se tento trojúhelník určitým způsobem vyvíjel. Po parlamentních volbách v roce 1996 potřeboval Zeman Havla a Havel Zemana, což přirozeně vedlo k onomu nazznačenému spojenectví. Spojovala je snaha omezit, respektive destruovat

dominanci Václava Klause v české politice. S tím, jak se Klaus posouval z politického vrcholu směrem dolů, se vztahy v trojúhelníku změnily. Bodem zlomu je konec roku 1997, kdy se Klaus po pádu své vlády blížil politickému dnu, a naopak Havel vypadal jako triumfující prezident. Zeman po volbách v roce 1998 potřeboval Klausovu spolupráci, aby získal pro svou menšinovou vládu podporu ve sněmovně. A Klaus se díky uzavření této opoziční smlouvy se Zemanem mohl pomstít mimo jiné prezidentu Havlovi, kterého považoval za jednoho ze strůjců konce své vlády. Takže fungování onoho trojúhelníku hodně souviselo s politickou užitečností pro všechny tři. Samozřejmě tam hrála roli i emočně osobnostní stránka věci.

■ O co šlo?

Třeba Havlovo tažení proti Klausovi na konci roku 1997 se vzhledem k tomu, jaké výrazy při tom používal, jakým způsobem postupoval, mám na mysli především rudolfinský projev, nedá vysvětlit jinak než osobní averzí vůči Václavu Klausovi. Klaus mu to potom v určité formě vrátil opoziční smlouvou. Zeman se v tomto klíčovém překlopení trojúhelníku choval asi nejrationálněji, ale také u něj najdeme zvláštní momenty. Například těsně před parlamentními volbami 1998 obvinil Václava Havla z toho, že ho chce odstavit z politiky. Tam bylo vidět, že u Zemana může fungovat určitý stihomam.

■ Havel Zemana přitom tehdy několikrát podpořil ve chvílích, kdy mluvil o sledování politiků kontrarozvědkou nebo o náběhu na policejní stát. Ne, že by mu prezident dával za pravdu, ale nedělal ze Zemanových přešlapů žádnou vědu.

Dá se to tak interpretovat. Ale možné vysvětlení Havlova postupu je i to, že si Zemana předcházela, aby po volbách 1998 neudělal něco, co by prezident nechtěl. Někdy je těžké rozlišit, jak moc je to racionální a jak moc to může být ovlivněno emoční složkou. Zemanovy výkyvy před volbami roku 1998 byly hodně spojené s takzvanou

bamberskou aférou, tedy skandálem s financováním ČSSD, kdy mu hrozilo odstavení z čela sociální demokracie. To ho mohlo vykojet, proto se choval více emočně, než u něj bylo běžné.

■ Václav Klaus byl v devadesátých letech uznávaným politikem. Platil za otce české ekonomické reformy a byl jedním ze symbolů našeho směřování na Západ. Dnes se pohybuje na okraji politického spektra a jeho názory téměř nikoho nezajímají. Jak k tomu došlo?

Viděl bych tam určitou vývojovou linku. Klaus se v řadě věcí postupně

Lubomír Kopeček (*1975) je profesorem politologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně a dále působí v Národním institutu SYRI. Je autorem mnoha odborných a popularizačních knih. Zatím poslední z nich je paralelní životopis tří českých prezidentů *Hodný, zlý a ošklivý? Havel, Klaus a Zeman* (2022).

čím dál více radikalizoval, což bylo vidět hlavně v jeho druhém prezidentském období, ale samozřejmě nějaké kořeny se dají hledat i dále v minulosti. Po opuštění prezidentského úřadu jakékoliv zábrany ztratil, a začal se chovat tak, jak se chová. Může v tom hrát roli i věk, přece jenom už překročil osmdesátku, a také fungování v určité uzavřené bublině lidí, kteří ho obklopují a jsou někdy názorově ještě radikálnější než on.

■ Ve své knize připomínáte, že když v roce 2005 navštívil prezí-

dent Klaus Ukrajinu, ujišťoval její hlavu státu Viktora Juščenka o podpoře směřování této země do EU a NATO. Po svém odchodu z prezidentské funkce ale začal Klaus Ukrajinu kritizovat a stavěl se na ruské pozice, podobně jako Miloš Zeman. Čím režim Vladimira Putina Klause i Zemana tak okouzli? Imponovalo jim jeho autoritářství? Nebo tam sehrál jistou roli panslavismus?

U Klause bych rozlišoval jeho prezidentské a postprezidentské období. U prezidenta Klause jsme sice oproti předchozí Havlovi éře pozorovali velkou pragmatizaci postojů směrem k Rusku, ale pořád plul v hlavním proudu české politiky, který preferoval prozápadní kurs. Byť to tak navelek občas mohlo působit, nebylo tam nějaké zásadní obsahové vybočení jako později u Zemana. Posilování Klausových proruských postojů v jeho postprezidentském období bych dal do souvislosti s tím, jak se radikalizuje ve vztahu k Evropské unii. V jeho textech najdete poukazy na to, že se Evropská unie, která je pro nás tolik klíčová, vyvíjí špatným směrem. Výsledek je ten, že se pro něj EU stala hlavním nepřítelem a cokoliv ostatního je méně podstatné. Čím radikálnější je vůči EU, tím shovívavější je k Rusku a autoritářským režimům obecně.

Je fakt, že Klaus vůči Rusku nikdy nevystupoval tvrdě ani v době, kdy byl premiérem, tedy před rokem 1997. Bylo vidět, že má docela rád ruskou kulturu, což se potom během jeho prezidentství ještě dost rozvinulo. Takže u Klause mohlo jít o kulturní, politický a historický kontextem podmíněnou změnu. Samozřejmě lze u něj najít i jistou panslovanskou linku, která se projevila třeba v době kosovské krize v roce 1999, kdy se docela ostře postavil proti bombardování Srbska letouny NATO. Rezonance slovanské vzájemnosti se tehdy dala pozorovat i u premiéra Zemana.

■ Kde se vzaly proruské postoje u Miloše Zemana?

Tam je to složitější a zajímavější. U Zemana je výrazné prohloubení

vztahu k Rusku spojeno s dobou, kdy nastoupil do prezidentského úřadu a v letech předtím. Souvisí to s lidmi, kteří zakládali Stranu práv občanů Zemanovci, která podporovala jeho prezidentskou kandidaturu. Řada z nich obchodovala či podnikala na Východě, viz jeho poradce Martin Nejedlý. Zkrátka se tam mohl propojit určitý komerční zájem se Zemanovými politickými ambicemi. Je příznačné, že když byl Zeman po roce 2003 v ústraní na Vysočině, opakovaně jezdil na Rhodos na konference organizované Vladimírem Jakuninem blízkým Vladimíru Putinovi. Tato setkání v podstatě fungovala jako způsob, jak přetáhnout některé lidi na ruskou stranu. To, že tam Zeman jezdil například s tehdejšími šéfy komunistů Vojtěchem Filipem, o leččems vypovídá. U Zemana najdeme i starší momenty, které bych ale bral spíše doplňkově. Například na konci osmdesátých let měl ruskou přítelkyni. U Klause i Zemana proruskou orientaci posiloval fakt, že čím vstřícněji se k Rusku stavěli, tím méně byli akceptováni na Západě, což zase zpětně posilovalo jejich proruské postoje. To u obou fungovalo také docela silně.

■ **Václav Klaus i Miloš Zeman se během svého působení v české politice ve svých názorech dost posunuli. Můžeme říct něco podobného o Václavu Havlovi?**

Jeden velmi názorný příklad se týká tržního hospodářství. Když se díváte na Havla osmdesátých let, vidíte člověka, který je k tržnímu hospodářství hodně skeptický. Dají se u něj najít třeba sympatie k samosprávnému socialismu, se kterým zkoušeli experimentovat v tehdejší Jugoslávii. Ale pak je tady zajímavý vývoj, když se po roce 1990 stane pro Havla z privatizace nástroj, jak proměnit postkomunistickou společnost. Posouvá se silně protržním směrem. Na začátku devadesátých let proto podporuje Klausovy představy včetně kuponové privatizace. Někdy v letech 1996–1997 se ale mění v jednoho z největších kritiků průběhu ekonomické transformace. Mimochodem, po roce 1997 se tak trochu vrací ke kořenům třeba v tom,

že je velmi vstřícný k zeleným a novým sociálním hnutím a zároveň velmi kritický k jaderné energii a atomovým elektrárnám. Tyto věci u něj byly silné v sedmdesátých a osmdesátých letech. Po roce 1989 tak trochu zmizely, aby ke konci devadesátých let zase začaly ožívat.

■ **V čem Václav Havel zůstal po celou dobu svůj?**

Jedná se o věci, s nimiž je dodneška spojován, například důraz na význam občanské společnosti. Nebo na globální odpovědnost, což třeba vedlo k tomu, že byl ochoten podpořit takzvané humanitární intervence. Před chvílí jsme mluvili o kosovské krizi. Havel byl tehdy ochoten podporovat útoky NATO na Srbsko právě s odůvodněním, že to má zabránit humanitární katastrofě v Kosovu, odkud byli vyháněni Albánci.

■ **Jak se měnil jeho přístup k politickým stranám? Byl považován za jejich odpůrce. Ve své knize *Prosím, stručně* z roku 2006 se ale proti tomu ohrazuje. Šlo mu prý jen o to, že strany musejí vycházet z občanské společnosti, čerpat z ní živiny.**

V Havlově esejí *Moc bezmocných* z konce sedmdesátých let je jednoznačné odmítnutí politických stran jako něčeho, co se přežilo. Tento postoj se promítl i do jeho představy, že Občanské fórum (OF), tedy klíčový hybatel přechodu k demokracii v roce 1989, nemá být politickou stranou. Havel výrazně ovlivnil prvotní představu, že OF nemá mít žádnou organizovanou strukturu, která by stranu připomínala. Avšak už v roce 1990 se ukázalo, že takto chaoticky nelze organizovat politický život. Myslím si, že právě při sledování vývoje Občanského fóra se Havlovy názory trochu posunuly. OF se v závěru své existence de facto začalo měnit v politickou stranu. A někdy od tohoto momentu se datuje částečné smíření Havla se stranami. Vždycky k nim ale zůstal skeptický a neměl je moc rád. Byl je však ochoten tolerovat jako něco, co, jak pochopil, se nedá z demokracie odstranit. Byť se to třeba jako politic-

ká strana nenazývá. Pochopil, že nějaká organizační struktura, nějaký mechanismus, který zajišťuje reprezentaci zájmů lidí a má vyústění v parlamentu a ve vládě, tady být musí.

■ **Ve vaší knize popisujete, jak Václav Havel krátce po pádu vlády Mirka Topolánka uprostřed českého předsednictví EU v roce 2009 koketoval s podporou jeho ODS v blížících se volbách. To by byl vzhledem k dřívějším Havlovým vztahům s touto stranou obrovský zvrat. Byl to jakýsi naschvál Klausovi, který se pár měsíců předtím vzdal čestného předsednictví ODS?**

Já si spíše myslím, že se jednalo o momentální výkyv nálad, za kterým už ale nic dalšího nenásledovalo. V následujících evropských i sněmovních volbách podpořil Havel Stranu zelených. Je tu ale jeden paradoxní moment. ODS má dnes v podstatě velmi špatný vztah se svým zakladatelem Václavem Klausem. Jde o oboustrannou záležitost. Zato o Václavu Havlovi se mnozí dnešní představitelé ODS vyjadřují velice příznivě. V ODS je velmi pozitivně reflektován étos začátku devadesátých let, doby Občanského fóra, kdy ho Havel symbolizoval, byť nebyl jeho formálním lídrem. Souvisí to s takovou zvláštní siločárou, kdy otec zakladatel ODS Václav Klaus na „své“ straně dnes nechá nit suchou, a ona mu to potom vrací tím, že se obrací k jednomu z jeho hlavních ideových protivníků.

■ **Když srovnáme prezidenty Václava Havla, Václava Klause a Miloše Zemana, lze říci, který z nich nejlépe naplnil svou ústavní roli?**

Tady je důležité říct, že česká ústava je stručná, obecná a v řadě momentů velmi vágní. A velice snadno umožňuje prezidentovi rozšířit svůj politický prostor. Výkladem některých svých pravomocí s tím začal už Havel. Krásně je to vidět při sestavování vlády, kde je naše ústava extrémně stručná. Hned po volbách v roce 1996, kdy se sestavovala první vláda po vzniku České republiky, se

ukázalo, že prezidentova role může být docela významná, když to umožní politická konfigurace. Tedy že vládu není úplně jednoduché vytvořit. Od toho se potom odvíjí linka, že prezidenti při sestavování vlád, ale i v dalších věcech, zvláště dobře je to vidět v zahraniční politice, dokázali být někdy velmi významní. Myslím si, že žádný ze tří českých prezidentů nikdy nechtěl být pouhým ceremoniářem, což je v parlamentní demokracii běžná role prezidenta. Samozřejmě nejdále v tom došel Zeman, který měl za sebou mandát z přímé volby a mohl se na něj odvolávat. Tvrdil, že může dělat kroky, které jeho předchůdci zvolení parlamentem dělat nemohli.

■ **Na konci letošního ledna byl novým prezidentem zvolen Petr Pavel. Existuje u něj šance, že prezidentský úřad více zcivilní a bude se snažit držet svých pravomocí? Jeho vystupování v kampani by tomu nasvědčovalo. Ve volbách však získal takřka 3,4 milionu hlasů. Takovou podporu ještě žádný politický subjekt u nás nedostal. Nepožene ho to do většího aktivismu a ohýbání ústavy, než jsme pozorovali třeba u Zemana?**

Je dobré zdůraznit jednu věc. Petr Pavel nikdy neřekl, že v určitých oblastech nebude aktivní. Vidíme to ještě před jeho nástupem do úřadu, kdy

v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky opravdu vypadá jako hodně agilní prezident. Naopak v mnoha oblastech domácí politiky zjevně bude spíš pasivnější než jeho předchůdci. Na druhou stranu si však celkem dobře dovedu představit, že při nějakém patovém výsledku voleb může být role prezidenta opět důležitá bez ohledu na to, že teď Petr Pavel tvrdí, že by byl při sestavování vlády pouhým moderátorem. V určité konfiguraci ho to může dotlačit k mnohem aktivnější roli. Je dobré nepředbíhat. My opravdu nevíme, co se za těch pět až deset let jeho prezidentství může v domácí politice i v mezinárodních vztazích odehrát.

Tomáš Fošum

Rakouští lidovci kráčí vstříc dalším neúspěchům

Ještě před dvěma lety vystupovali rakouští lidovci jako sebevědomá vládní strana. Nyní marně hledají cestu z krize. Nedávno dokonce ztratili výsadní postavení ve své poslední baště – v Dolních Rakousích.

Vnitřní problémy křesťanskodemokratických lidovců se prohlubují. Vše odstartovala na jaře 2021 obvinění ze zneužití veřejných financí, korupce a falešných výpovědí, která nakonec dolehla i na tehdejšího spolkového kancléře a předsedu strany Sebastiana Kurze. Rakouská lidová strana (ÖVP) začala pozvolna ztrácet půdu pod nohama, k čemuž již dříve přispěl odpor části společnosti vůči vládním opatřením v souvislosti s pandemií koronaviru.

Současně se ukázalo, jak lidovce limituje vládní partner na celostátní úrovni, jímž jsou Zelení. ÖVP v rámci nutného koaličního konsenzu souhlasila s ekologicko-sociální daňovou reformou, která upřednostňuje obnovitelné zdroje energie, a zmírnila přísnou azylovou a migrační politiku.

Pod tlakem zmíněných obvinění odešel v prosinci 2021 Sebastian Kurz z politiky. Vlivná lidovecká dolnorakouská zemská organizace pod vedením hejtmanky Johannы Mikl-Leitner tehdy prosadila, aby se jeho nástupcem v čele spolkové vlády i strany stal Karl Nehammer. Někdejší ministr vnitra měl nanejvýš těžký start. Musel čelit rostoucímu zdražování, energetické krizi a obavám obyvatel z bezpečnosti Rakouska v souvislosti s rusko-ukrajinským konfliktem.

Naděje na nalezení cesty z vnitřní krize dávaly lidovcům dolnorakouské zemské volby. Aby také ne, vždyť v Dolních Rakousích se jim vždy dařilo. S výjimkou období let

2003–2013 disponovali absolutní většinou v zemské vládě i sněmu. Tamní voliči ale poslední lednovou neděli rozhodli, že výsadní postavení ÖVP bude patřit minulosti. Lidovci dosáhli svého nejhoršího výsledku v dolnorakouské historii. Oproti minulému klání před pěti lety ztratili téměř deset procentních bodů, když obdrželi „jen“ čtyřicet procent platných hlasů. Pozbyli tím nadpoloviční většinu jak ve vládě, tak v zemském sněmu. Ve srovnání s předchozími volbami dokázali posílit v pouhých sedmi z 573 dolnorakouských obcí.

Hledání viníka

Příčiny tohoto neúspěchu spatřovala úřadující hejtmanka Johanna Mikl-Leitner v současném vývoji Rakouska. Výzkum motivů voličského chování jí dává za pravdu. Zemským volbám v Dolních Rakousích skutečně dominovala celostátní až globální témata, jako jsou rostoucí inflace, zvýšený počet žadatelů o azyl nebo hledání nových zdrojů energie. Na tyto a další důležité otázky, například zajištění penzí nebo reformu školství, čekají Rakušané odpověď od spolkové vlády. Formálně ji vede Karl Nehammer, za jehož nominací, jak již bylo řečeno, stála právě dolnorakouská hejtmanka. Část voličů jí také nezapomněla, jak vehementně svého času obhajovala povin-

Kancléř Karl Nehammer občas mluví nekonkrétně.

Foto: Wikimedia Commons/EPP

né očkování proti covidu-19 a že lidé v některých zaměstnáních museli projít obligatorní vakcinací. Každopádně dolnorakouským lidovcům spojení s aktuálním spolkovým kabinetem spíše uškodilo. Vláda sice vydává nemalé prostředky, aby pomohla lidem během vlny zdražování, ale pak se stane, že poskytne 500 euro též milionářům, mrtvým, zločincům nebo lidem, kteří v Rakousku ještě nic neodpracovali. Její opatření jsou příliš plošná. Kabinet je nedokáže veřejnosti patřičně a srozumitelně vysvětlit, ostatně sám Nehammer mluví často nekonkrétně.

Neklidné vody

Neúspěchy lidovců ostře kontrastují se současnou fazonou Svobodných (FPÖ). Tato strana dosáhla v Dolních Rakousích svého nejlepšího výsledku v dějinách (více než 24 procent hlasů), když dokonce porazila i sociální demokracii (SPÖ). Svobodní těží z celkové nejistoty rakouské společnosti, ale také z konzistentní argumentace v otázkách protipandemických opatření nebo azylové politiky. Stejně jako častokrát v minulosti nemají přitom obavy použít ostrá slova. Například předseda FPÖ Herbert Kickl nedávno navrhol, aby Rakousko uzavřelo své hranice a stalo se pomyslnou pevností před žadateli o azyl.

Důvod k zamyšlení mají i sociální demokraté. Teoreticky by měli profitovat z opozičního postavení vůči matné vládě, ale v Dolních Rakousích zaznamenali svůj doposud nejhorší volební zisk. Objevují se otázky, zda je současná

předsedkyně Pamela Rendi-Wagner tou správnou lídryní. Její hlasitý oponent, burgenlandský zemský hejtman Hans Peter Doskozil, ji převážně kritizuje, ale sám prozatím neprojevuje odvahu převzít vedení SPÖ.

V dalších týdnech zůstanou rakouské politické vody patrně neklidné. Na počátku března se konají zemské volby v Korutanech, kde obhájí první místo sociální demokracie. Mnozí možná už zapomněli, že na přelomu století zde funkci zemského hejtmana zastával kontroverzní předseda Svobodných Jörg Haider. Teprve skandály jeho strany uvolnily cestu k vítězství sociální demokracie. Svobodní

tak netrpělivě čekají, jak se jim bude vést v jejich ztracené baště.

Naproti tomu lidovci hledí do nejjižnější spolkové země s obavami. Možná se po další porážce konečně s plnou vážností zamyslí, jaké jsou příčiny současných nezdarů a zda by vláda neměla lépe komunikovat s veřejností a pomáhat občanům adresněji. Zároveň by měli zvážit, zda nebude lepší vypovědět současnou vládní koalici se Zelenými a zastavit tím aktuální propad popularity mezi voliči.

Miroslav Šepták

Johanna Mikl-Leitner na snímku z roku 2019.

Foto: Wikimedia Commons/Karl Gruber

Slovensko se ocitlo na nebezpečné křižovatce

Slovensko se dostalo do krizové situace, k níž šlo už od okamžiku jmenování šéfa hnutí OĽaNO Igora Matoviče premiérem. K výsledkům jeho působení ve vládě patří rozvrat státu, pohasnutí naděje na slušnější politiku a pošlapání étosu změny, s nímž se jeho kabinet ujímal moci.

Vládní koalice vzešlá z voleb v únoru 2020 se rekordně rychle stala u veřejnosti velice nepopulární. Na jaře 2021 pak musel Igor Matovič (Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti, OĽaNO) po tlaku koaličních partnerů odejít z premiérského postu. Příliš se ale toho nezměnilo, protože zůstal ve vládě jako ministr financí, navíc se do jejího čela postavil k němu velmi loajální Eduard Heger (OĽaNO). Loni v září se vládní koalice po odchodu strany Svoboda a solidarita (SaS) rozpadla, následkem čehož v prosinci vyslovil parlament menšinovému Hegerovu kabinetu nedůvěru.

Igora Matoviče vždy charakterizovalo permanentní vyvolávání konfliktů, vytváření obrazu nepřítele a agresivní výpady proti všem, kteří si dovolili s ním nesouhlasit. Dlouhodobě se chová psychopaticky a sebestředně. Pohrdá fakty, šíří lži a demagogii.

Když se po jeho usazení do premiérského křesla ozývaly hlasy, že se v nové funkci bude chovat jinak než doposud, autor těchto řádků upozorňoval, že se tak nestane. Takováto vrcholná funkce totiž přináší obrovský stres, především pak v krizových situacích. To jen umocní charakterové vlastnosti, s nimiž člověk na čelný post přichází.

U Matoviče se to potvrdilo. Nevybíravě útočil na všechny kritiky a oponenty, ignoroval doporučení expertů v čase nejtěžších měsíců pandemie, narcisticky prosazoval vlastní nápady bez jakékoliv koncepce, důvěryhodných argumentů a odborného zdůvodnění. K tomu obcházel pravidla, šlapal po politické kultuře a neustále vyvolával spory. Výsledkem je rozvrat státu a situace, kdy Slovensko opět stojí na křižovatce.

Bylo by samozřejmě chybou vše redukovat jen na Matovičovo chování. Například předseda strany SaS a exministr hospodářství Richard Sulík nebyl schopen vnímat vládu jako celek, viděl jen sebe a svou partaj. Šéf strany Jme rodina a předseda parlamentu Boris Kollár (který se v mládí pohyboval v mafiánském prostředí) si prosadil v zásadě cokoliv, co ho napadlo – když ne s koaličními partnery, tak s opozicí. A tak bychom mohli pokračovat. Nicméně Matovičovo vystupování bylo v celém tomto smutném příběhu klíčové.

Opožděné volby

Nejde ani tak o to, že vláda nakonec padla, jako spíše o způsob, jak k tomu došlo. Premiér Heger se předčasným volbám totiž mohl vyhnout. Měl v rukou všechny trumfy. Udělal však fatální chybu.

Před prosincovým hlasováním o důvěře jeho vládě se Igor Matovič nejprve na nátlak strany SaS rozhodl odstou-

pit z funkce ministra financí. V prezidentském paláci si to však na poslední chvíli rozmyslel (i to svědčí o jeho úrovni). Tehdy měl premiér Heger okamžitě podat demisi. Vyhnul by se odvolání vlády a ta by mohla pokračovat se všemi kompetencemi až do řádných voleb, které se měly konat v únoru 2024. Ukázala se tu však Hegerova politická nezralost a neprozíravost, a zejména pak úslužnost k šéfovi hnutí OĽaNO Matovičovi. Nese tak spoluzodpovědnost za dlouhé traumatizování veřejnosti, která se v této politické šarvátce stala rukojmím.

Po vyslovení nedůvěry má vláda jen omezené pravomoci. Některé jí zanikají a na určitá rozhodnutí potřebuje souhlas hlavy státu. Může sice předkládat návrhy zákonů a nařízení, nemůže však přijímat zásadní opatření v zahraniční, sociální či hospodářské politice. Při souběhu hned několika krizí je to vážný problém. Když si navzdory tomu současný kabinet prodloužil život o více než půl roku, je to vrcholně nezodpovědné. A vůči občanům drží a cynické.

Předčasné volby se na Slovensku konaly už několikrát, nicméně pokaždé se hledal nejbližší možný termín. Protože tak je to zodpovědné vůči lidem i zemi. Odsunutí voleb až na 30. září znamená, že menšinový kabinet Eduarda Hegera bude bez důvěry a s omezenými kompetencemi vládnout minimálně devět měsíců. Vláda, která nenašla v parlamentu většinu pro své plnohodnotné pokračování, ji nalezla pro setrvání v úřadě po dobu několika dalších měsíců. Jedná se o ukázkový příklad nadřazení osobních a stranických motivací nad veřejný zájem. Hlasování naplánované na úplný konec září můžeme s klidem označit jako opožděné předčasné volby.

Jako argument ve prospěch podzimního termínu zaznělo, že do té doby mohou vyšetřovatelé pracovat na citlivých kauzách z časů vlády Roberta Fica a jeho strany Směr. To jen usvědčuje končící vládní koalici, že nedokázala přijmout taková opatření, která by garantovala nezávislost justice i po volbách.

Od premiéra Hegera jsme slyšeli, že konec září byl kompromisem. Na první poslech to může znít pěkně. Nicméně si uvědomme, že kompromis předpokládá dohodu na základě vzájemných ústupků. V našem případě šlo o ústupky z dřívějšího termínu (červen) a z pozdějšího termínu (dokončení volebního období). Pokud Heger ví, co znamená slovo kompromis, a pokud o něj opravdu šlo, potom to zároveň znamená, že Matovič zřejmě navrhoval dovládnutí do řádných voleb. To by za dané situace byla opravdu nehoráznost.

Matovič s Hegerem prosazovali zářijový termín z utilitárních důvodů. Oba totiž potřebují čas. Prvně jmenovaný

na to, aby ještě ulovil nějaké extrémní a antisystémové hlasy a také ty, kterým imponují nenávist, vulgárnost či podpásové útoky. A aby tak zastavil katastrofální propad podpory svého hnutí. Eduard Heger zase potřebuje čas na rozmyšlenou, jak si zajistit důstojné a efektivní pokračování v politice.

V případě Igora Matoviče jde i o to, že využije každé příležitosti ukázat své pohrdání prezidentkou Zuzanou Čaputovou. To ona původně mluvila o předčasných volbách v červnu, což Matovičovi stačilo k tomu, aby tento termín os tentativně odmítl. Takže z jeho strany je odsunutí voleb zároveň součástí přetrvávajícího boje proti prezidentce.

Záříjový termín pragmaticky podporovala i místopředsdkyně vlády a šéfka skomírající strany Za lidi Veronika Remišová. Ta taktéž potřebuje čas, neboť musí vyřešit budoucnost své formace, jež se samostatně do parlamentu již nedostane.

Také většina poslanců OĽaNO tuší, že svůj mandát neobhájí, takže proč by se kvůli dřívějším volbám vzdávali několika luxusních měsíčních platů... Zkrátka prosazování záříjového termínu voleb byl jen další nechutný cirkus a podfuk na občanech.

Čekání na pomstu

Koalice tak dala vzácný dar premiérovi Robertu Ficoovi. Nic více si z marketingového hlediska nemohl přát. Jeho strana Směr i uskupení Hlas pod vedením Petera Pellegriniho (který ze Směru před časem odešel) budou mít několik dalších měsíců příležitost ostře kritizovat vládu. Denně mohou mluvit o neschopném kabinetu, jenž nemá důvěru ani legitimitu, má jen omezené kompetence, přesto však chce vládnout ještě déle než půl roku.

Při pohledu na Ficovu proruskou rétoriku a jeho bratříčkování se s fašisty a extremisty, na rostoucí volební preference Směru a Hlasu, ale též na utilitární spolupráci

Tímto starším snímkem ze setkání s Vladimírem Putinem se Robert Fico chlubí na svém Facebooku.

Foto: Facebook/robertficosk

OĽaNO s fašisty to se Slovenskem opravdu nevypadá vůbec dobře.

Na stole je vážná obava o budoucnost slovenské demokracie. O to více, když Robert Fico otevřeně vyhrožuje pomstou. Třeba vyšetřovatelům, kteří se zabývají kauzami lidí spojených s jeho Směrem. Jde mimo jiné o exministra vnitra Roberta Kaliňáka. Fico hrozí též čistkami – například na Speciální prokuratuře, kterou dnes vede Daniel Lipšic. Mimochodem, generální prokurátor Maroš Žilinka už některá obvinění zrušil. Týkala se osob blízkých stranám Jsme rodina (vládní subjekt, který Žilinku do funkce navrhl) a Směr (opoziční partaj, která pro něj bez problémů hlasovala).

Když jsme konstatovali, že se Slovensko po čase znovu ocitlo na křižovatce, tak je třeba dodat, že okolnosti jsou tentokrát velmi znepokojivé.

Marián Balázs

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

**Předplatte si Demokratický střed. Roční předplatné (4 čísla) činí i s poštovným 300 Kč.
Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz.**

Předvolební hry nad Vislou

Zatímco v české společnosti ještě doznívá lednové klání o prezidentský post, v sousedním Polsku začaly přípravy na blížící se podzimní parlamentní volby. V řadách Sjdnocené pravice, která vládne již druhé volební období po sobě, je patrná únava. A zdá se, že kdysi pevné vedení stárnoucího Jarosława Kaczyńskiego postupně slábne. To může znamenat jen jedno – změny se blíží čím dál rychleji.

Vládní tábor není v nejlepší kondici. Neformální moc soustředěná v rukou předsedy nejsilnější koaliční strany Právo a spravedlnost (PiS) Jarosława Kaczyńskiego se mu začíná vymykat. Není v jeho silách uhlídat velký počet svých místodržících, efektivně jim zadávat úkoly a koordinovat jejich plnění. Nelze předpokládat, že by se situace mohla radikálně zlepšit. V prosinci Kaczyński dokonce přerušil sotva zahájené turné po Polsku, během něž promlouval pouze k pečlivě vybraným skupinám sympatizantů na uzavřených, mimořádně dobře chráněných setkáních. O otevřenosti nemohlo být ani řeči. Průběh tohoto dosti specifického turné připomínal spíše sjezd sekty než klasickou veřejnou debatu.

Ani ekonomické důsledky válečného dění na Ukrajině vládě samozřejmě nepomáhají. Rostoucí ceny energií

a s nimi přinejmenším částečně spojená inflace výrazně oslabily její podporu. Úspěšné vládnutí Kaczyńskému ztěžuje také patová situace, v níž se ocitl vlastní vinou po neúspěšném pokusu převzít kontrolu nad formací Dohoda dnes již bývalého vicepremiéra Jarosława Gowina. Tato strana byla dříve součástí Sjdnocené pravice. Její rozpad posílil krajně protievropského ministra spravedlnosti Zbigniewa Ziobra, který vede menší koaliční subjekt Solidární Polsko, na jehož hlasech PiS závisí.

V důsledku třenic uvnitř vládního tábora Brusel Polsku stále nezpřístupnil prostředky z Evropského fondu obnovy. Klíčovým zádrhelem je Ziobrovým resortem prosazená reforma soudnictví, která významně omezuje politickou nezávislost justice. Ani Jarosław Kaczyński, a tím spíše ani premiér Mateusz Morawiecki (PiS) nedokáží ministra přinutit, aby od ní alespoň částečně ustoupil. Unijní prostředky tak zatím zůstávají nedostupné a předvolební investice, které vláda velice potřebuje, se zpožďují.

Kvůli tomu všemu nemá Sjdnocená pravice – navzdory

gigantickým investicím do médií – klidné spaní. Účinnou propagandu jí nezajistilo ani převzetí vydavatelské skupiny Polska Press na vládě závislým koncernem PKN Orlen, ani další miliardy pumpované do provládní veřejnoprávní televize. Průzkumy preferencí v posledních měsících systematicky ukazovaly, že ačkoliv PiS může počítat s nejvyšším počtem hlasů, jeho převaha nad konkurencí se zmenšila natolik, že spolupracující opozice by dokázala převzít moc. Jednotlivá opoziční uskupení by se však nejdříve musela dohodnout mezi sebou.

Donald Tusk poslušně hlásí, že je připraven na volební bitvu.

Foto: Wikimedia Commons/EP

Největší šanci ovládnout předvolební průzkumy a usadit se v pozici lídra má Občanská platforma (PO), do jejíhož čela se po návratu z Bruselu postavil opět Donald Tusk. Coby nejsilnější vyzyvatel PiS si nárokuje právo rozdávat karty. Politici PO se ucházejí o levici, namlouvají si lidovce a snaží se neutralizovat svoji alternativu v podobě formace Polsko 2050. Tento středopravý projekt Szymona Hołowni, bývalého televizního moderátora a prezidentského kandidáta v posledních volbách, až neskutečně připomíná křesťanskodemokratické začátky PO.

Háček je v tom, že bývalý premiér a předseda Evropské rady Tusk má vedle značné podpory také dosti početný negativní elektorát. To malé opoziční strany od nerovného spojení s PO odrazuje; hrozí jim, že Tuskova negativní image dopadne i na ně. Přispívá k ní na jedné straně tendenční obraz vytvářený provládními médii (čehož jsou si voliči opozice patrně vědomi), svůj podíl však mají také výrazné liberální kroky kabinetu, který Donald Tusk řídil v letech 2007 až 2014 před svým přesunem do Bruselu. Zvýšení věku odchodu do důchodu, absenci očekávaných sociálních programů nebo podfinancování školství, kultury a zdravotnictví provládní média Tuskovi nepřipisují neprávem – byla to jeho vlastní rozhodnutí provázená také závažnými chybami v komunikaci s voliči.

Maďarský, nebo český scénář?

Navzdory snahám a krokům Tuskovy Platformy se vznik společné kandidátky stran takzvané demokratické opozice (do níž se nepočítá marginalizovaná extremistická a euroskeptická Konfederace) nezdá pravděpodobný. Loňská maďarská zkušenost ukázala, že sesypání opozice do jednoho pytle oslabuje aktivitu voličů a negativně se promítá do preferencí.

Další problémem jsou zřejmě samotné ambice jednotlivých opozičních lídrů. Vůdcovský charakter strany Szymona Hołowni znesnadňuje její zařazení do většího celku, ačkoliv má z hlediska světového názoru k ostatním opozičním uskupením blízko. Lidovci, kteří hledají svoji cestu, se zase jako čert kříže bojí liberálů a pokrokařů, protože polský venkov je neakceptuje, což dal najevo svou sázkou na PiS. Také lídři levice mají právo se obávat, že by je případná aliance s liberály připravila o věrohodnost.

Mnohem pravděpodobnější a racionálnější se tedy jeví český scénář ze sněmovních voleb v roce 2021, tedy vytvoření dvou alternativních bloků. Klíčové je samozřejmě prohlášení o jejich vzájemné povolební spolupráci. Zdánlivě přirozenou dělicí linii by měly představovat světový názorové a společensko-ekonomické postoje, protože proevropskou a proukrajinskou orientaci sdílejí všechny strany, s nimiž se dnes v opozici počítá. Konzervativní lidovci by tedy měli mít o něco blíže ke středopravé Platformě, podobně jako křesťanskodemokraticky orientované Polsko 2050. Levici vyznačující se vyšší sociální citlivostí, menším sklonem k ekonomicky liberálním krokům a hlasitě artikulovanou potřebou laicizovat stát by mohla lákat spolupráce se stranou Moderní (Nowoczesna), Zelenými

nebo středolevým uskupením kolem Barbary Nowacké (všechny tři subjekty při posledních volbách kandidovaly s Platformou v rámci Občanské koalice). K tomu se však neschyluje.

Pro čím dál více centristickou formaci Donalda Tuska bude jednodušší dosáhnout dohody s levicí než s lidovci a stranou Szymona Hołowni, která má smrtelnou hrůzu z toho, že ji Platforma pohltí. Levice si může dovolit takovou předvolební koalici zvažovat díky své výjimečnosti a odlišnosti. V praxi to znamená, že eventuální druhý blok, tvořený lidovci a Polskem 2050, bude nucen složitě budovat identitu konzervativní alternativy ke Kaczyńského uskupení. Jak síla železného elektorátu PiS, tak velká věrohodnost této strany (splněné předvolební sliby, především pokud jde o sociální programy) budou jistě představovat značnou komplikaci.

Aktuální průzkumy přisuzují Právu a spravedlnosti více než třicetiprocentní podporu. K vítězství ve volbách to může stačit, PiS by však nedokázalo vytvořit stabilní parlamentní většinu. Tu by mohly zajistit jediné dobrý výsledek krajně pravicové Konfederace a pro obě uskupení neobyčejně obtížné rozhodnutí spolupracovat.

Úrok stranou?

Udržet se u moci je pro Kaczyńského lidi prioritou s ohledem na ochranu, kterou jim poskytuje nadvláda nad prokuraturou. Opozice totiž již dnes slibuje přísné zúčtování s případy porušení vlády práva. Sám Jarosław Kaczyński nicméně nevypadá příliš znepokojeně – z formálního hlediska je ostatně řadový poslanec, eventuální odpovědnost dopadne na vykonavatele jeho politických zadání. Předseda PiS navíc skutečně nemá rád koaliční puzzle a limity, které mu takové uspořádání přináší. A protože vládu, která vznikne po příštích parlamentních volbách, čeká mnoho výzev spojených s obtížnou ekonomickou situací a nákladnými investicemi do obrany, možná se staneme svědky pokusu o vědomý přechod do opozice, který umožní PiS přečkat těžké časy a obnovit síly.

Prosincové přerušení zmiňovaného Kaczyńského celostátního turné zapříčinila jeho plánovaná ortopedická operace. Ačkoliv byl zákrok úspěšný, předsedova přestávka v práci se prodloužila natolik, že na několik týdnů zmizel z médií. Zároveň s ním se vytratily i jeho nepříteli šťastné výroky, které zaznívaly během setkávání s voliči a poskytovaly opozici munici k politické protiofenzívě. Tato absence se projevila nečekaným nárůstem preferencí PiS.

Trvalé obrácení klesavého trendu se sice nezdá pravděpodobné, komentátory zaznamenaná souvislost Kaczyńského „mediálních prázdnin“ a vzestupu podpory PiS však může signalizovat lídrovo další slábnutí. V případě strany vůdcovského typu se jedná o mimořádně znepokojivý signál. Pro pozorovatele je to ovšem předzvěst neobyčejně zajímavé volební kampaně.

Wojciech Hofmański

Z polštiny přeložila Anna Plasová.

Budeme v Evropě zase „pálit“ ruský plyn?

Z racionálního pohledu je to nepochopitelné. Největší dodavatel plynu a ropy do Evropy, který na jejich exportu vydělával desítky miliard eur měsíčně, si během jediného roku kvůli nesmyslnému útoku na Ukrajinu podřízne větev na svém nejlukrativnějším trhu. Evropa navíc přes děsivý nárůst cen vydírání Ruska ustála a zajistila si alternativní dodávky, hlavně z USA a Norska. Tuto zimu kontinent stoprocentně zvládne, byť mrazivý únor začal zásobníky poprvé viditelněji vyprazdňovat.

Plovoucí terminál na LNG v severoněmeckém Brunsbüttelu.

Foto: Rwe.com

V roce 2021, tedy ještě před svou invazí na Ukrajinu a následnými západními sankcemi, pokrylo Rusko více než 40 procent evropské spotřeby plynu. U ropy se jednalo o více než čtvrtinu. Vzájemná provázanost Ruska a Evropy však byla mnohem větší, než aby šla úplně nahradit za jediný rok. Byla i dost logická, protože ruský plyn a ropa mohou být pro starý kontinent vždy nejlevnější. Proto západní Evropa začala v 70. letech minulého století ruské suroviny kupovat. A proto na ně vsadilo Německo při svém odchodu od jádra a uhlí.

Ruské uhlovodíky lze navíc do Evropy stále dovážet. Fungují trubky přes Polsko a Ukrajinu, výbuchy loni v září zničily jen plynovod Nord Stream 1. Jeho „dvojka“ dostavená v roce 2021 je stále funkční, což samozřejmě není náhoda. Stejně je to s ropovodem Družba, jejíž může využívat i česká rafinerie v Litvínově. Ještě jednodušší je dovážet do evropských přístavů ruskou ropu a naftu. Poslední tankery s ruskou naftou kolem nich kroužily ještě na začátku února, tedy v době, kdy EU zavedla na její dovozy embargo. Na ropu platí od loňského prosince. A u plynu stále žádné není.

Katarský ministr energetiky Saad Kaabí letos v lednu na energetické konferenci v Abú Dhabí prohlásil, že si Rusko

a Evropa nakonec „odpustí“ a ruský plyn se na evropský trh vrátí. Katar přitom patří ke třem největším světovým dodavatelům zkapalněného plynu (LNG), na nějž nyní Evropa sází. Koncern Qatar Energy se třeba dohodl s Německem na dodávkách až dvou milionů tun LNG ročně od roku 2026, což je asi 2,8 miliardy kubíků.

Přesto návratu ruských surovin na evropský trh pár věcí brání. Nejde jen o to, že je hloupé dvakrát vstoupit do stejné řeky. Nebo že taková věc bude politicky obtížná kvůli statisícům mrtvých ve válce na Ukrajině. Dá se předpokládat, že za pět let může být pohled mnoha lidí v Evropě úplně jiný než teď. Zvláště když není reálné, že by někdo navrhoval podíl ruských

dovozů vyšší než „bezpečných“ 10 až 15 procent. Maximální bezpečnou hranici může být odhadem asi pětina ruských dodávek. Argumentace budoucích zastánců dovozů z Východu se pravděpodobně bude točit kolem toho, že mohou tlačit směrem dolů ceny LNG z jiných částí světa. Americké, norské ani blízkovýchodní dovozy totiž nejsou levnější než ty dřívější ruské.

Gazprom musí zaplatit

Přesto není vyšší podíl ruských dodávek zase tolik pravděpodobný. Třeba i proto, že LNG terminály, jež se nyní v Evropě s podporou států budují, stojí miliardy eur a jejich provoz se musí vrátit. Jen Německo do konce roku 2023 zprovozní pět plovoucích LNG terminálů s kapacitou 30 miliard kubíků zemního plynu. Další dva jsou ve hře. Mít svůj vlastní terminál se stává pro energetickou bezpečnost normou, což zvyšuje množství LNG, které je možné do Evropy prodat. A tedy i sílu Evropy na globálním trhu s touto surovinou.

Jednou z věcí, jež jakoukoliv dohodu s Ruskem ovlivní, jsou plynové arbitráže. Ve světle ruské agrese na Ukrajině se mohou arbitráže vůči Gazpromu za nedodržení dlouhodobých smluv zdát málo silným kalibrem. Jenže německé energetické koncerny po něm žádají miliardy eur, protože utrpěly obrovské ztráty. Stejně jako samotné Německo, jež je muselo fakticky znárodnit. Jen společnost Uniper vyčís-

lila škody vyplývající z porušení smluv na téměř dvanáct miliard eur. Miliardu korun chce po Gazpromu i český ČEZ.

Gazpromu nehraje do karet skutečnost, že arbitráže probíhají na Západě a je řada důkazů, že omezil dodávky kvůli politice. Není pravděpodobné, že by firmy, které se s ním soudí, pustily ruský plyn do Evropy dříve, než je Gazprom odškodní. A to bude i pro takového obra, jakým stále je, problém. Ruský monopolní vývozce plynu pomocí trubek může navíc odepsat i více než deset miliard eur na postavení plynovodu Nord Stream 2. O investici do zničené „jedničky“ nemluvě.

Mění se i pohled druhého největšího odběratele ruského plynu, jímž je Itálie. Nová premiérka Giorgia Meloni rozhodně nevystupuje jako přítelkyně Moskvy. Tlak a vydírání Kremlu jen podpořilo přirozenou orientaci země na Afriku, kde italský koncern ENI působí už desítky let jako významný hráč při těžbě plynu i ropy. Proto také dokázal tak rychle uzavřít dohody o zvýšení dodávek z Alžírsko. Využil též svou pozici v Egyptě a rozšířil zájem o Kongo a Mosambik. Pořád počítá i s občanskou válkou rozvrácenou Libyí. Z pozice zákazníka ruského Gazpromu se tak Itálie hodlá posunout do pozice hubu pro africký plyn dovážený do Evropy, což je vize, již šéf ENI Claudio Descalzi propaguje, kde může.

Nelze podceňovat ani to, že množství plynu, které Evropa spotřebuje, bude postupně klesat. Podle různých odhadů se po roce 2025 sníží skoro o pětinu. Jde o ušetřené množství, jež je důležité i krátkodobě. Úspory plynu ve výši patnácti procent, které tlačila Evropská komise, neztratily význam ani letos. Vlastně jsou ještě mnohem důležitější. Přes všechny úspěchy při dovozech LNG totiž ruské dodávky do Evropy proudily až do poloviny loňského srpna. Celkově šlo skoro o 50 miliard kubíků, které už v roce

2023 nepřijdou. Ruský podíl sice asi úplně nezmizí, ale nad tím bychom měli přivřít oči. Evropa bude odebírat více plynu z Ázerbájdžánu, který může krátkodobě zvyšovat dodávky pro starý kontinent hlavně proto, že sám ruskou surovinu doveze.

Nekonkurenceschopná Evropa?

Aby vše nevypadalo tak růžově, je nutné si připomenout, že Evropa má zatím obrovské štěstí. Tak teplou zimu dlouho nepamatuje. Proto jsou plynové zásobníky pořád dost plné, což snižuje objem plynu, který bude před další topnou sezónou potřeba dokoupit. Podle Sdružení provozovatelů německých zásobníků budou po letošní zimě naplněny na 65 procent. To není poloprázdno, ale poloplné. K jejich naplnění tak v Německu dojde už na přelomu září a října. To je dobrá zpráva i pro Česko, protože pokud bude dost plynu v Německu, bude i u nás.

Ve prospěch Evropy loni hrálo i ekonomické ochlazení v Číně. Největší asijská ekonomika zápasila s vlnami covidu a uzavíráním své ekonomiky. Potřebovala tedy mnohem méně zkapalněného plynu, mezi jehož největší globální odběratele patří. Letos už to zřejmě bude jinak, ale Evropa již je na čínskou konkurenci lépe připravena než minulý rok.

Stále je tu ale jedna věc, kterou není možné ignorovat. Evropská ekonomika léta stavěla na tom, že má konkurenční výhodu levných energií. Teď už to tak není a velmi pravděpodobně ani nikdy nebude. Předpokládaná cena plynu mezi 50 až 60 eury za megawatthodinu, která se čeká za přibližně dva roky, je pořád třikrát vyšší, než byla Evropa zvyklá. Podobně tak elektřina může klidně dlouhodobě stát výrazně přes 100 eur za megawatthodinu. Při těchto cenách řada firem nedokáže konkurovat v globální soutěži Asii nebo Spojeným státům. V USA šla cena plynu také nahoru. Jenže pořád činí v přepočtu kolem 30 eur za megawatthodinu, tedy podstatně méně než v Evropě.

Ruský diktátor Vladimir Putin sice jednoznačně stojí za cenovým „armagedonem“ minulého roku. Závislost Evropy na plynu ale způsobilo hlavně to, že v posledních letech vůbec nestavěla žádné jiné zdroje pro výrobu elektřiny než ty ze slunce a větru. Tato v podstatě správná cesta ale přestávala dávat smysl ve chvíli, kdy si Evropa a především Německo ideologicky uzavřely cestu k jádru. Roli pojistky, která dokáže obnovitelné zdroje vykryt, tak převzal plyn, jehož nejlevnějším dodavatelem bylo Rusko. Ale to už je jiný příběh.

Petr Zenkner

Kus potrubí plynovodu Nord Stream.

Foto: Wikimedia Commons/Vuo

Jak spojit rozdělené město?

Letos na jaře uplyne osmdesát let od povstání ve varšavském ghettu. Začalo 19. dubna 1943. V té době už téměř rok probíhaly deportace z ghetta do Treblinky a z původního počtu jeho nucených obyvatel zbyla desetina. Povstání nemělo jiný cíl než ten, který vyjádřilo heslo Židovské bojové organizace: „Musíme být připraveni zemřít jako lidské bytosti.“

„Bylo nám sděleno, že až na jisté výjimky mají být Židé bez ohledu na věk a pohlaví vysídleni na východ. Do 4 odpol. musí být připraveno k transportu 6000 lidí. A tak tomu bude (přínejmenším) každý den,“ zapsal si 22. července 1942 do deníku Adam Czerniaków, předseda Židovské rady (Judenrat) ve varšavském ghettu. Ta měla vypracovat seznamy, na jejichž základě pak z takzvaného Umschlagplatzu odjížděli lidé do vyhlazovacího tábora Treblinka. Oficiálně se mluvilo o přesídlení na východ, ale brzy se rozšířily zprávy o tom, co to ve skutečnosti znamená.

Židovskou radu postavilo SS hned první den do nezáviděníhodné role: pokud na shromažďovacím místě nebude stát dost lidí, okamžitě bude zastřeleno sto zajatců, mezi nimiž byla i žena Adama Czerniakowa. Předseda Judenratu, který se pokoušel vyjednat alespoň výjimku pro děti nebo sirotky, už neviděl žádné východisko a ve svém domě spáchal sebevraždu. Části jeho deníku se podařilo zachránit a česky je před několika lety vydalo v překladu Jiřího Červenky nakladatelství Sefer. *Deník varšavského ghetta* je unikátním svědectvím. Úsečné, často několikavěté zápisky o tragické realitě vypovídají mnohdy více než celé romány.

Grossaktion Warschau

Czerniakowovy deníkové záznamy odrážejí i postupné každodenní zhoršování situace od momentu, kdy vůbec ghetto vzniklo. Ve Varšavě předtím zvláštní uzavřená židovská čtvrť neexistovala, byť se židovští obyvatelé soustřeďovali v oblasti Muranowa, kolem obchodní tepny, ulice Nalewki a v okolí. Na jaře 1940 sem nacisté přesídlili všechny Varšavany „židovského původu“ a kolem ghetta začala vznikat zeď. Postupně sem též byli deportováni Židé z jiných polských i evropských měst. V roce 1941 zde žilo v otřesných podmínkách a s minimálními přídělky jídla téměř půl milionu lidí. Mnoho z nich zemřelo hladem nebo na různé nakažlivé nemoci. Ve středu 22. července 1942 pak začaly cílené masové deportace do Treblinky (takzvaná Grossaktion Warschau). Na jaře roku 1943 zbývalo v ghettu necelých padesát tisíc obyvatel.

Devatenáctého dubna vyhlásil Heinrich Himmler jeho konečnou likvidaci, jenže ke svému překvapení se německé vojenské oddíly setkaly s ozbrojeným odporem. Byla to vůbec první podobná akce v Evropě – židovské povstání ve městě. Něco přes tisíc špatně vyzbrojených povstalců stálo proti dvěma tisícovkám vojáků disponujících různý-

mi druhy zbraní včetně těch chemických. Německé jednotky systematicky zapalovaly dům za domem a do podzemí vypouštěly plyn. Zároveň probíhaly deportace a masové popravy civilních obyvatel. Šestnáctého května velitel akce, nechvalně proslulý Jürgen Stroop, vyhlásil, že židovská čtvrť ve Varšavě přestala existovat.

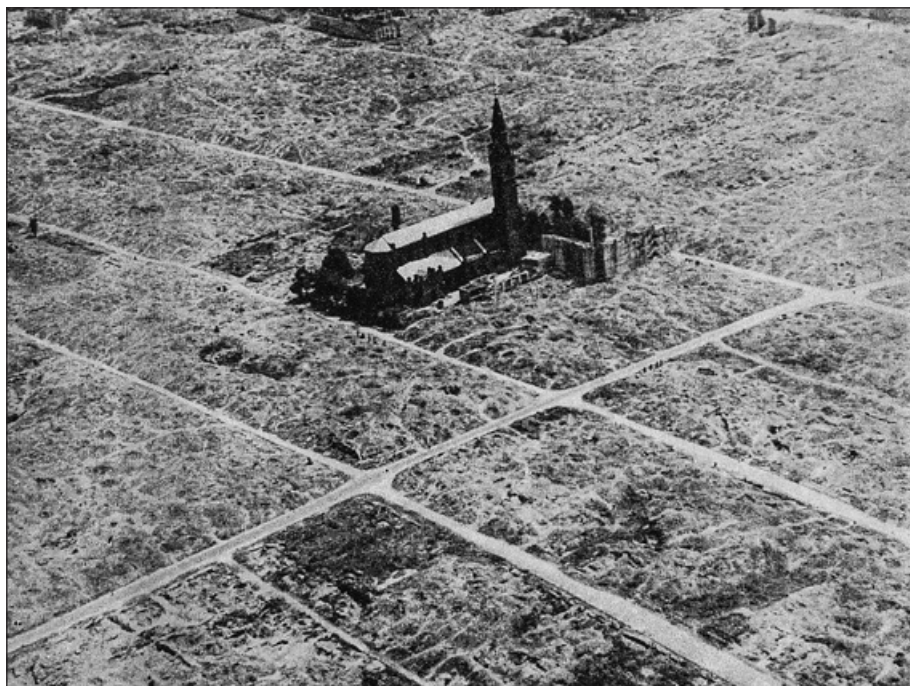
Samotný Stroopův příběh nekončí jako řada jemu podobných v Jižní Americe nebo poklidným důchodem v poválečném Německu. V roce 1945 ho zajala americká armáda. Nakonec byl vydán do Polska a za své zločiny souzen. Na trest smrti, který byl vykonán 6. března 1952, čekal v cele spolu s Kazimierzem Mocarským, jedním z hrdinů polského odboje. Armia Krajowa (Zemská armáda) totiž pro komunistickou vládu představovala nejhoršího nepřítele, takže po válce bylo s jejími členy, kteří s okupanty bojovali a riskovali životy, zacházeno stejně jako s nacisty.

Mocarski byl krutě mučen a odsouzen k trestu smrti. Ačkoliv mu byl změněn už v roce 1953 na doživotí, dozvěděl se o tom až o dva roky později. Během měsíců, které strávil v cele se Stroopem před jeho popravou, dokázal válečného zločince přimět k hovoru. Když byl Mocarski na vlně politického tání v roce 1956 propuštěn, Stroopovu výpověď sepsal a vydal ve formě reportáže. Česky vyšla jako *Rozhovory s katem*. Mocarski v ní dokumentární metodou představil portrét před válkou naprosto průměrného a nepříliš inteligentního muže, jehož cynismus, kariérismus a amorálnost byly nejlepším receptem pro dosažení hodnosti důstojníka SS, pro nějž se likvidace ghetta stala jedním z životních úkolů.

Čtvrť ze sutin

Vyhlazením židovských obyvatel ale vše nekončilo, varšavská čtvrť byla po povstání pečlivě srovnána se zemí. Na místě pracovali váleční zajatci, na nějaký čas tam vyrostl koncentrační tábor. Zůstal stát jen kostel sv. Augustina, kde Němci zřídili sklad ukradeného židovského majetku a později stáj. Osamocená stavba na „poušti z kamení a cihel“ se později stala jedním z vizuálních symbolů zničené poválečné Varšavy.

Po roce 1945 byl obnovením čtvrti Muranów pověřen architekt Bohdan Lachert, mimochodem člověk, který se už před válkou postavil polskému národoveckému antisemitismu a během války potom aktivně pomáhal Židům. Modernista Lachert se rozhodl čtvrť proměnit v živý

Po povstání ve varšavském ghettu byla celá čtvrť srovnána se zemí. Zbýl jen kostel sv. Augustina.

Foto: Wikimedia Commons

pomník. Využil pro výstavbu sutiny a ruiny, domy tedy stojí na zvýšeném terénu, který vznikl navršením všeho, co na místě zůstalo. Ze stejného materiálu vznikaly i domy. Jak říká Beata Chomętowska, zakladatelka nadace Stanice Muranów a autorka publikací věnovaných této čtvrti, byl to odvážný projekt, protože v sutinách se kromě cihel, písku, malty nebo omítky nacházely také lidské ostatky.

Lachertův původní záměr, tedy že by budovy nebyly omítnuté a odhalovaly tak strukturu sutin s betonem, nebyl dodržen, přibýly také prvky sorely. Návštěvníkům zvenčí tak máloco napovídalo, na jakém místě se nacházejí. Teprve později k velkému pomníku Hrdinů ghetta začaly přibývat další. Největší proměnu ale přinesla až stavba Muzea dějin polských Židů POLIN. Expozice v ceněné nadčasové budově mapuje tisícileté dějiny židovských obyvatel na polském území od jejich počátků až po holocaust. Věnuje se i pogromům a antisemitismu – vedle toho, že Zemská armáda židovským povstalcům pomáhala a dodávala zbraně, je také nutno zmínit, že některé nacionalistické skupiny vnímaly likvidaci ghetta jako definitivní konec komunismu spojovaného právě s židovským prostředím.

POLIN stojící na zelené louce, která je přirozeným centrem Muranowa, se zabývá všemi aspekty polsko-židovského soužití. Tedy i společným ozbrojeným odporem proti německé okupaci, protože židovští bojovníci se zapojili také do Varšavského povstání v roce 1944, kde většina z nich padla. POLIN (k němuž přibýlo vznikající Mu-

zeum varšavského ghetta) organizuje též vzpomínkové akce, především připomínku povstání, symbolicky rámovanou heslem „Łączy nas pamięć“ (Spojuje nás paměť). Emblematické jsou žluté narcisy čili květiny, které kladl jeden ze dvou přeživších vůdců povstání Marek Edelman k pomníku ghetta, ale také je sám od neznámého dárce dostával vždy 19. dubna. Narcis na klopě kabátu je symbolem společných vzpomínek ve městě, které ztratilo mnoho svých obyvatel a svou předválečnou architektonickou tvář.

Péče o paměť

Ačkoliv je dnes likvidace Varšavy vnímána především jako důsledek obou povstání, plán na její zničení existoval už dříve. Němečtí architekti na přání Adolfa Hitlera vypra-

covali podklady, jak nejdříve cíleně zbourat původní polskou zástavbu a následně vystavět pracovní tábor. V jiné části pak vyprojektovali „nacistické město snů“ s monstrosními budovami a kasárnami. Polské hlavní město mělo být symbolicky pokořeno. Barbarská likvidace spojená s potlačením obou povstání, kde způsob vyvražďování a vypalování domu za domem byl až otřesně podobný, je ovšem na hony vzdálena původní představě o „čistém řezu“ a stavbě sídla pro nadlidi.

Dramatický příklad Varšavy velmi dobře ukazuje, jak je architektura pro totalitní režimy zásadní. A jak se dějiny propisují do podoby města. To ve svém dokumentárním filmu *Varšava: rozdělené město* citlivě zachytil kanadský režisér s polskými kořeny Eric Bednarski. Dokument, který vysílala mimo jiné i Česká televize a u příležitosti výročí povstání jej bude možné zhlédnout v dubnu a v květnu v pražském Židovském muzeu nebo v brněnském kině Art, inspiroval jedinečný nálezkem původních záběrů z ghetta. Ty pořídil režisérův vzdálený příbuzný a Bednarski je náhodou objevil. Postupně tak začal poznávat dějiny ghetta, mluvil s pamětníky. Třeba s Polákem, jenž jako kluk pozoroval mizení svých židovských kamarádů, nebo s těmi, kteří byli do ghetta vystěhováni. Ve srovnání archivních fotografií a vzpomínek se současným Muranowem hmatatelně vyvstane rozsah tragédie.

To, že dnes najdeme v městském prostoru tolik připomínek ghetta i jeho obyvatel, je tváří v tvář pokusu o jeho úplnou likvidaci skutečným vítězstvím židovských povstalců. Jestli to je vítězství konečné, ukážou až další léta, protože starost o historickou paměť je proces složený z drobných gest každého obyvatele města, který se ale neobejde bez podpory a pochopení ze strany úředníků a politiků.

Lucie Zakopalová

Slovenská orwelliáda a svět dystopické Nihilie

„Minulost už není tím, čím bývala.“ Toto na první pohled závažné tvrzení čteme v úvodu nového románu slovenského dramatika a spisovatele Viliama Klimáčka. Co se však skrývá za touto prostou frází? Klimáček se rozhodl, že ve své próze se zdánlivě tíživým názvem Márnosť (český překlad knihy dosud nevyšel) opusť rámeček faktické minulosti a sám ve svém vlastním dystopickém příběhu převeze roli děsivého manipulátora slovenských dějin. Román se proto nevyhne porovnávání s díly velikanů knižní dystopie, ke kterým patřili George Orwell nebo Ray Bradbury.

Zájem literárně zpracovat látku národní historie u Viliama Klimáčka není ničím novým, ba právě naopak, dějinnými zvraty se ve své umělecké činnosti nechává rád opakovaně inspirovat. Za všechny připomeňme jeho romány *Námestie kozmonautov*, *Horúce leto 68*, *Beat: Kniha útekov*. Tentokrát děj knihy *Márnosť* klade do roku 1958, avšak celkem otevřeně nerespektuje faktický sled událostí slovenských dějin, ale vnímá minulost spíše jen jako odrazový můstek pro vytvoření celkem nového, dystopického působícího světa.

Historická autenticita je proto v příběhu narušena celou řadou různých žánrových postupů. Autor tak využívá více-ero fikčních schémat, která si tu vzájemně konkurují, ať už hovoříme o dystopii, alternativní historii či historické grotesce ozvláštněné prvky sci-fi a tradičními metodami coming-of-age románu. Takto žánrově variabilní umělecké zpracování dává následně autorovi narativní svobodu, aby dostatečně přesvědčivě vystavěl uměleckou integritu své historické fikce.

Text zároveň prostřednictvím mnohých referencí, motivů či scén otevřeně přiznává inspiraci faktickou minulostí. Kromě konkrétního časového ukotvení příběhu se setkáváme i se zmínkou o druhé světové válce. Tady však podobnost se skutečností jakoby mizí a nastupuje převaha autorské imaginace. Příběh pomalu odhaluje svou vlastní alternativní historii poválečné Evropy, kterou v roce 1950 otrásla zkušenost totální války mezi Východem a Západem. Její příčina přitom zůstává tajemně nepojmenovaná.

Relevantním momentem fabule románu se stává absurdní událost – objevení ložisek speciálního prvku nihilie v útrobách slovenské krajiny. Východ pod nadvládou Ruské náruče tak využívá nasazení nihiliové bomby v průbě-

hu války. Její použití na zničení Bruselu následně znamená vojenské vítězství a politickou a ekonomickou domi-

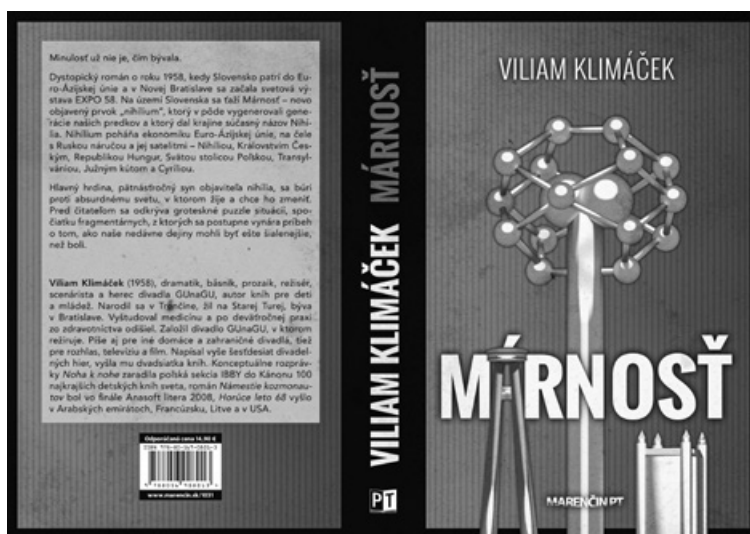
nanci Euro-asijské unie nad prohnitým a slabým Západním spáleništem. Alespoň takto to zaznívá v interpretaci Infovize, společného média Ruské náruče a jejích satelitů. Nejvýznamnějším z nich se stává právě Nihilie, původně slovenská země bohatá na ložiska vzácného a tajemného prvku. Děj románu se však nesoustřeďuje na zobrazení války jako takové, ale na společenskou konsolidaci a oslavu re-

žimu při uskutečňování výstavy Expo 58.

Privilegovaný outsider

Zákony režimu slovenské Nihilie jsou čtenáři odhalovány prostřednictvím perspektivy jednoho z vypravěčů, téměř patnáctiletého Borise3. Jména protagonisty a ostatních postav *Márnosti* složená z různých čísel a symbolů evokují rozbitý charakter rodinných vazeb, stejně jako pocit emocionální vyprázdnenosti. Problematické rodinné vztahy dokresluje skutečnost, že Boris3 nazývá svou matku „křížnou“, neboť kromě něho má další děti zplozené s různými muži. Jedním z jejích dalších synů a Borisovým nejlepším kamarádem je jeho křížný bratr David5. Navzdory existenci rodiny však hrdina pociťuje velké odcizení a osamělost a zároveň kvůli své pevné morálce naplňuje roli outsidera. V rámci celé společnosti Nihilie však patří mezi Mimořádné, jelikož se jeho otec zasloužil o objevení chemického prvku nihilie, načež za záhadných okolností zmizel.

Boris si tak užívá speciálního postavení, bydlí v luxusním Koldomu, který stojí v opozici ke staroměstskému ghettu obývanému hlavně podřadnými členy společnosti, takzvanými Řadovými. Společnost je tak jasně kastovně rozděle-

na a její jednotlivé skupiny téměř nepřicházejí do kontaktu. Režim satelitní Nihilie je přitom plně ovládán z Kremlu diktátorem označovaným jako Admiralissimo. Zobrazení jeho postavy, stejně jako i dalších lídrů satelitních států Ruské náruče, přitom nabírá jasně groteskní rysy, čímž Klimáček zřetelně paroduje někdejší sovětské vůdce.

Jak to však už v dystopiích bývá, tvrdé zákony materialistického režimu začínou být zpochybňovány některými jednotlivci, kteří se aktivizují v sektě quinquinistů uctívajících sílu Slunce a trvalou hodnotu chlebového kvásku. Autor tak nezobrazuje groteskně jen záporáky příběhu, ale ironizuje také jejich hodnotový protiklad. Postava Borise samozřejmě následuje schématickou zápletku dystopických románů, dospívající chlapec proto začne o režimu pochybovat a skrze vlastní zkušenosti s Řadovými, snahu o pomoc bratru Davidovi a intimní avantýru s prostitutkou se dostává blíže k táboru ilegálních quinquinistů. Prostřednictvím zprávy od vězněného otce zjišťuje, jakým způsobem se režim dostal k nihilu a co je jeho skutečnou podstatou.

Síla marnosti

Motiv nihilie přitom Klimáček vytváří jako metaforu s hlubším významovým přesahem. Tato vzácná látka totiž pochází z půdy, která udržuje paměť všech historických traumat slovenského národa. Její síla tedy pochází z neštěstí neboli marnosti, která je však ku prospěchu států Unie rozšířená do koutů nepřátelského Západu. Alespoň takto je živena legenda o vítězství Unie ve válce. Hrdina však přichází pomalu na to, že žije uprostřed lži a bludu režimu, kterým přestává věřit, a sám se snaží uniknout ze spárů totalitní despotie.

Z naznačené zápletky je tedy zřejmé, že Klimáček vytvořil svět Nihilie, který působí narativně uceleně a překypuje

bohatým zastoupením různých bizarních figurek a absurdních akčních scén. Stejně podmanivé se zdá být jeho propojení faktické historie s prvky sci-fi. Originálním nápadem se proto ukazuje i přiznání centrální hospodářské role Slovensku jakožto výhradnímu producentovi vzácného nihilie, čímž si autor ironicky pohrává s historicky periferním postavením země. Všechny zmíněné pokřivené postavy a bláznivé situace tak z románu činí divokou čtenářskou jízdu, která se nebojí přiblížení k brakové, respektive žánrové literatuře.

Z toho důvodu je na závěr vhodné zdůraznit skutečnost, že Klimáček volí značně odlišnou modalitu svého vyprávění než většina podobně laděných příběhů. I když vytváří svět temný, zůstává deformován groteskním, tedy výrazně komickým způsobem, což je nakonec i správnou narativní volbou. Spisovatel totiž nevytváří dystopický svět usazený někde v daleké budoucnosti, ale přetváří tímto způsobem čtenáři dobře známou komunistickou minulost. Proto není úplně na místě stavět tento román vedle příběhů Orwella či Bradburyho. Spíše připomíná groteskně temné texty jiného slovenského spisovatele, Petera Pišťanka. V souvislosti s fabulí prózy a způsobem zobrazení jsou proto mnohé scény lehce představitelné formou komiksových obrazů. Pokud by tento román byl převeden právě do podoby komiksu, mohl by zřejmě zaujmout větší okruh nejen domácích čtenářů, a zaznamenat tak úspěch na poli tohoto populárního uměleckého žánru. Klimáčekův pokus o dystopii nemá zapotřebí aspirovat na exkluzivní hodnotu vysoké literatury, ale může dostatečně pobavit ty z nás, kteří spojení dystopie a grotesky s chutí ocení.

Matúš Guziar

Viliam Klimáček: *Márnosť*, Marenčin PT, 2022.

Všichni jste skvělí a konformní

Dokument Zkouška umění režisérské dvojice Adéla Komrží a Tomáš Bojar, který se dá v současnosti zhlédnout na platformě KVIFF TV, je i v nabité konkurenci jedním z nejlepších tuzemských snímků loňského roku. Film o přijímačkách na pražskou Akademii výtvarných umění (AVU) je vtipnější než většina hraných komedií a myšlenkově podnětější i provokativnější než většina ambiciózních dramát. Kamera neopustí prostor budovy akademie a soustředěně mapuje mikrokosmos vztahů pedagogů a studentů umělecké školy. Ve druhém plánu se ale tvůrcům daří postihnout ducha doby, ve které žijeme.

Úspěch *Zkoušky umění* tkví do velké míry ve šťastném skloubení poetik dvou mladých režisérů. Tomáš Bojar do filmu vnesl striktní observační metodu. V jejím rámci statická kamera na dálku snímá aktéry, kteří si jí přestanou všimnout a chovají se před ní úplně autenticky. Tahle metoda přináší řadu komických výjevů. Ale ať už se smějeme formanovským hláškám důchodkyň na vrátnici, uštěpač-

ným poznámkám technického personálu na adresu vystavených děl uchazečů nebo nezdravému sebevědomí potenciálních studentů, nikdy to není smích zlý nebo cynický. V tom je nejvíc znát přínos Adély Komrží, autorky výborného, citlivého filmu o paliativní péči *Jednotka intenzivního života*. Žádný z aktérů díky empatickému přístupu nepůsobí jako terč výsměchu nebo karikatura.

Režisérka Adéla Komrzý.

Foto: Facebook/adelak1

Skvělou ruku měli tvůrci při volbě tří ateliérů, které si pro natáčení přijímacího řízení zvolili. Parádně tak vystihli generační rozdíly v postojích pedagogů nejen k tvorbě, ale i k úloze umělecké akademie jako instituce. „Starou školu“ tu zastupuje vedoucí ateliéru Grafika 2 Vladimír Kokolia. Šlachovitý introvertní profesor, praktikující na chodbách školy tai-chi, je prototypem pedagoga, jenž se při pohovoru snaží uchazečky a uchazeče postrčit k nějaké niterné nefrázovitě reflexi toho, o co se pokoušejí.

Trochu jiný přístup mají pedagogové ateliéru Malba 4 Marek Meduna a Petr Dub. Účastníci přijímaček se snaží sice přátelsky, ale nekompromisně dostat z konformní zóny. Padají tam otázky na překračování uměleckých tabu nebo třeba na to, jestli škola spíš umělce vychovává, nebo znásilňuje jejich svobodný potenciál.

Největší zážitek a pro řadu diváků narozených v minulém století nejspíš i kulturní šok nabízí vhled do fungování ateliéru Nová média 2. Ten vedou ve výstředních infantilních oblečcích si libující performerka Káča Olivová a Darina Alster, rozebírající před studenty svůj sexuální život

s tím, že „tady jsme všichni queer“. V tomto ateliéru jde v první řadě o takové věci, jako je budování komunity nebo léčení traumát patriarchátu. Scénu, kdy si účastníci přijímaček v rámci jakéhosi ezoterického teambuildingu zakryjí oči, chytanou se za sebou za jeden provaz a odcházejí do parku, jen tak z hlavy nevymažete. Spíš než ateliér na „Akádě“ to někomu může připomínat terapeutickou skupinu nebo kult.

Jenže je dost možné, že to je prostě generační záležitost, a dnešním dvacátníkům nebude na fungování ateliéru Nová média připadat vůbec nic zvláštního nebo bizarního. Sociologové v anglosaském světě už dekádu pozorují, jak se proměňuje vysoké školství, do kterého dorůstá internetová Generace Z. Vzdělávací instituce se mění v „safe space“, v němž jde hlavně o to cítit se dobře a v němž

jsou studenti ujišťováni o své výjimečnosti. Jak říká Darina Alster při rozloučení – všichni jste byli skvělí a máte ultraspeciální pohled na svět.

Ve skutečnosti film naznačuje, že pohled na svět adeptů na uměleckou dráhu není ani tak moc speciální jako spíš docela konformní. Své projekty označují studenti často za touhu vyjádřit sama sebe, aniž by dokázali definovat proč. Všichni pedagogové vcelku smířlivě přecházejí i to, když uchazeči nemají žádné ponětí o významných autorech nebo kontextu oboru, na který se hlásí. S deficitem všeobecného přehledu u generace vyrostlé na smartphonech se nejspíš nesetkávají poprvé.

Zkouška života je film cenný tím, že nastoluje spoustu zajímavých otázek a nechává je zcela otevřené interpretaci diváků. Zachycuje dění na prestižní škole uprostřed paradigmatické změny náhledu na to, co má taková instituce nabízet. A přináší velmi upřímný vhled do myšlení dnešních ani ne dvacátníků. V leccem působí budoucí umělci křehce a nejistě, ale v budování vlastní image jsou sebevědomější než jakákoli generace před nimi. Jak říká jedna ze studentek na otázku, proč tvoří to, co tvoří: „Protože můžu. A protože chci.“

Jan Gregor

Jablonec paradoxně kontinuální

*K Jablonci nad Nisou mám coby rodák z nedalekého Liberce a hrdý obyvatel regionu blízký vztah. Ostatně sám jsem se s tímto městem před lety v eseji na stránkách tohoto časopisu – lze snad říci autorsky i lidsky – vyrovnával. Nejnovější kniha zavedeného spisovatele mladší generace Štěpána Kučery (*1985) Gablonz / Jablonec je velice zdařilou prózou ve formě jakési koláže. Autor se v ní pomocí mikropříběhů, jež jsou však leckdy navzájem pospojovány různými linkami, pokouší postihnout dějiny a ducha svého rodného města. Je to kniha, kterou jsem v našem kontextu dlouho postrádal, aniž bych si to vlastně plně uvědomoval.*

V lokálních muzejních institucích, infocentrech či knižkupectvích často a s oblibou kupují a čítají rozličné výbory z kronik, denního tisku nebo deníkových či písmáckých záznamů. Zpravidla jsou to publikace uspořádané regionálními badateli nebo patrioty s tu větší, tu zas menší promyšleností a koncepční rafinovaností. Hned zkraje podotknu, že Kučerova jablonecká kniha tento přístup dalece převyšuje. A děje se tak navzdory tomu, že jejím základem je obdobná, byť náročnější a velkoryseji pojatá heuristická práce.

Prozřetelně a znale při ní nespolehal pouze na vlastní síly, přehled a zkušenosti, ale přizval si k ruce několik rádců a znalců na slovo vzatých. To jeho knize velice prospělo. Část z nich zmiňuje v úvodní dedikaci a poděkování. Vypíchněme zde především jabloneckou badatelku sudetoněmeckého původu Christu Petráskovou a nestora všech milovníků Jizerek a divoké přírody naší části Evropy obecně – libereckého zoologa a vlastivědce Miloslava Nevrlého. A není přitom podstatné, nakolik s nimi Kučera během přípravy své knihy reálně kooperoval (s paní Petráskovou bezpochyby intenzivněji, s panem Nevrlým se naopak možná osobně ani nesešel). Mnohem důležitější je jejich úloha coby patronů či průvodců – osobností, jimiž se inspiruje, z nichž vychází a k nimž se vztahuje.

Vedle nich pak jaksí na pozadí celé knihy figuruje ještě několik dalších postav z regionu, které se v ději opakovaně vracejí a autora fascinují. Zvláštní pozici mezi nimi mají dva Gustavové. Jednak kdysi proslulý a uctíváný básník jizerskohorských lesů Gustav Leutelt, který umírá steskem krátce po odsunu v roce 1947. A jednak neméně proslulý a uctíváný světoběžník, horolezec a pábítel Gustav Ginzel, který coby syn z antifašistické rodiny do odsunu nemusel a věhlas si získal hlavně svou svéráznou existencí v legendárním Hnojovém domě na Jizerce.

Síla jazyka

To vše by ovšem stále ještě nestačilo k vytvoření díla takových kvalit, jakým *Gablonz / Jablonec* bezpochyby je. Jinak řečeno, nejpozději v této fázi musel nastoupit autorův literární talent. Jeho zásluhou má v knize – jakkoliv to snad zazní banálně, byť dnes to zdaleka samozřejmé není – slovo skutečně platnost slova, plnokrevného slova. A platí to i pro četné citace. Jejich přečastou žurnalisticko-

kou frázovitost či výrazovou ukoptěnost druhořadých regionálních prozaiků dokázal Kučera citlivým a trefným výběrem, promyšlenou kompozicí a mnohdy spíše střídavým, ale jazykově vybroušeným průvodním textem povýšit do pozice něčeho, co člověk čte úplně jinak než noviny či šestákový román. Zkrátka a dobře, učinil z toho krásnou literaturu, a to umně napsanou, působivou a vydatnou.

Aby to však nikoho nemátlo: rozhodně nejde o jediný aspekt, který z knihy činí dílo literárně zdařilé. Na prostoru celého textu je dobře patrná autorova jazyková hravost, schopnost bezpečně se pohybovat napříč různými literárními druhy a žánry. Mimo jiné skvěle veršuje, koneckonců je zdatným textařem výborné liberecké hudební formace Nekrmit. Kučera dokáže experimentovat a ozvláštnit i takové věci, jako jsou nadpisy, vnitrotextové odkazy či překvapivé jazykové a obsahové souvislosti.

Jen v málokteré současné próze (o knihách populárně naučných ani nemluvě) se v takovém rozsahu setkáme s nápaditě a vtipně koncipovanými tituly kapitol. Jsou to kupříkladu tyto: *Ohlédnutí za českými a německými řadry*, *Obchod se štěstím a Japonci v Jablonci*, *Děti, hrajte si na světovou válku!*, *Fidelio 1940 aneb Árijská árie*, *Vánoční strom s plátky brukve*, *Cetky aneb Srdečné pozdravy z Československa* či *Večery milostné poezie aneb Žena v budování Jablonecka II*. Nebo zmiňme nadpisy, jež jsou přímo obtěžkány aluzemi: *Mám se dobře, nic mi nechybí*, *Co nám dala plenárka o poezii*, *Komplexní řešení cikánské otázky* či *Jablonec je náhle plný antikomunistů*.

Dostane-li se čtenářům knížka do ruky třeba jen na chvíli, doporučuji přečtení výše uvedených kapitol. Jsou kratoučké a ještě ostřeji pak vynikne sžíravá paradoxnost a strhující pointa oněch příběhů, respektive dílků příběhu, a jejich názvů.

Souvislosti bezmála fantastické

Přestože Kučera v závěru knihy uvádí v sekci *Prameny* zevrubný výčet zdrojových textů a inspirací prakticky ke každé kapitole, hranice mezi reálným zdrojem (a v jeho rámci reálnou historií a příběhem) a mystifikací je namnoze tenká. Autor sám někdy napovídá, že si to či ono přimyslel, místy však rozuzlení ponechává na čtenářově kritičnosti a fantazii. Dlužno ovšem poznamenat, že svět

jabloneckých dějin, osobností a topografie je natolik překvapivý, že tu vedle sebe takřka přirozeně stojí Franz Kafka se svým *Procesem* a *Zámkem*, Walt Disney se svým Mickey Mousem a Konrad Henlein se svou paradoxní fascinací sokolstvem. Nebo černoši, Indiáni, Samarkand a vykořisťované české proletářky, *Moonlight Serenade* (*Měsíční serenáda*) Glenna Millera a Vítězný únor na jabloneckém náměstí, James Bond a Ladislav Štoll, první striptýz v ČSSR a tragické oběti sovětské invaze v nedaleké Desné. Kučerovi rozhodně nechybí nadání odkrývat a spřádat netušené souvislosti, ale žádná juxtapozice nepůsobí chtěně, vynuceně, nic není konstruováno s primárním ohledem na efekt, byť to ve výsledku velmi efektní je.

Pozoruhodná je – snad s autorovou novinářskou zkušeností související – perspektiva jakési objektivnosti, nestrannosti, která se vine celou knihou a explicitně nekritizuje. Neodsuzuje dokonce ani jevy a postavy, které jsou nějak kontroverzní či vysloveně negativní (a pokud, tak jen náznakovitě nebo mírně). Jeho pozice – postoj subjektu skrytého kdesi více či méně v pozadí – jako by byla všeobecně empatická, bez blahosklonnosti, paternalismu, zcela neokázalá, a přesto sugestivní. Osobně bych byl při psaní podobné knihy bezpochyby ostřejší, vyhraněnější, nesmlouvavější a v řadě případů bych nedovedl své mínění ponechat stranou. Ale je možné, že i toto dílčí upozaděnění subjektu (který jinak v knize rozhodně nechybí) přispívá k obsahové a rozsahové vyváženosti, jejíž narušení by celku nemuselo prospět.

Mimoto knihou prolíná vědomí paradoxní kontinuity oscilující mezi refrénovitě opakovaným „Některé věci se nemění“ a „Všechno se mění“, kterou by snad bylo až příliš snadné označit jako kontinuitu sudetskou. Dotýká se totiž pochopitelně i mnohem obecnějších fenoménů a vyšších rovin, než je střídavé vykořeňování a zakořeňování jednoho nesmírně pozoruhodného sudetského města, které notabene oproti jiným není tak mocně vyrváno z kořenů. To ostatně jako by potvrzovala nejen silná přítomnost Němců i ve druhé, „české“ polovině knihy, týkající se už nikoliv Gablonzu, nýbrž Jablonce po roce 1945, ale také samotná úvodní dedikace dvěma Jablonečankám, které dělí devadesát let. Jedná se o autorovu babičku a dceru.

O výše řečeném svědčí i poděkování, které autor dělí rovnoměrně mezi původní německou obyvatelku města (již zmíněnou Christu Petráskovou) a jeho českou obyvatelku narozenou až po válce (Jitku Noskovou z jablonecké knihovny). Obě se vyznačují nefalšovaným zájmem o duši svého města. Do třetice směřuje své díky jakémusi spojovateli, smiřovateli obou těchto epoch, potažmo myšlenkových světů, Miloslavu Nevrlému, který svým životem, dílem a přístupem funguje jako jejich vzácně kompaktní, řeklo by se až jizersky skálopevný svorník. A podobné – ač formálně a obsahově jinak akcentované – ambice má, a podle mě je zdařile uskutečňuje, i Kučerův *Gablonz / Jablonec*.

Ostatně povšimněme si, že lomítko v titulu na obálce ani v knize samotné nikde nenajdeme. Jako v hladině „jabloneckého moře“, tamní „přehradu v klínu hor“, což podtrhuje i skvělá fotografie od Aleny Čechové na obálce, se obě varianty jména města navzájem zrcadlí. Jsou nedílně provázány tak, že nelze rozhodnout – a ani to není a nesmí být podstatné –, která je zdrojem a která odrazem, která je původní a která odvozená...

Kučerův jedinečný knižní počín zkrátka vřele doporučuji všem, které zajímá vztah člověka a místa, genius loci v nepovrchním, nebanálním smyslu, i když třeba v Jablonci zatím nikdy nebyli.

Martin Veselka

Štěpán Kučera: *Gablonz / Jablonec*. Druhé město, 2022

Pohled na Jablonec nad Nisou z návrší Petřín.

Foto: Wikimedia Commons/ Miloslav Rejha

Ukrajina žije ve tmě za zvuku sirén i generátorů

I když míru fyzických škod nelze srovnávat, je každé ukrajinské město od Lvova až po Bachmut v důsledku ruské invaze nějakým způsobem zraněné. Pod slupkou zdánlivé normality, která panuje i ve městech, jako jsou Kramatorsk a Slovjansk v Doněcké oblasti, se skrývá nová realita, jíž se Ukrajinci museli po 24. únoru 2022 chtít nechtít přizpůsobit.

Mykolajiv a Slovjansk patří mezi města, která byla několik měsíců v dosahu ruského dělostřelectva a kvůli ostřelování a blízkosti fronty v nich stabilně chyběla elektřina a voda. Po úspěšné ukrajinské ofenzívě v Charkovské oblasti a na pravém břehu řeky Dnipro se ale naštěstí dostala z přímého ohrožení. Proto se do nich vrátila i část obyvatel, kteří před blížící se frontou utekli. Fungují v nich obchody, restaurace i kavárny a působí vlastně docela normálním dojmem. Pokud člověk neví, kam vyrazit, nemusí si na první pohled všimnout ani fyzických škod. Konkrétně v původně stotisícovém Slovjansku, jenž byl jako první okupován a poté osvobozen ještě v roce 2014, utrpělo podle místního starosty do začátku prosince minulého roku zhruba 600 až 700 budov. Jenže k těm se počítají jak kompletně zničené domy, tak i ty, které mají třeba „jen“ vysklená okna.

Docela normálním dojmem působí nejen Mykolajiv a Slovjansk, ale vlastně i naprostá většina ukrajinských měst. V takovém Lvově je pořád celkem dost turistů z různých koutů země. Kyjev zůstává nezpochybnitelným srdcem Ukrajiny, kde sídlí všechny klíčové státní struktury. V Oděse se lidé procházejí po promenádě podél slavné pláže Lanžeron a v Charkově i Dnipro chodí do restaurací a kaváren podobně jako před invazí.

Tuto zdánlivou „normalitu“ ale narušují různé náznaky, které přece jen prozrazují, že je vše trochu jinak. Na příjezdech do měst stojí kontrolní stanoviště, jejichž hustota s blížící se frontou stoupá. Oděské pláže jsou plné cedulek s lebkou a zkříženými hnáty a nápisem *Nebezpečí miny!* A dříve bohatý noční život v Kyjevě či Lvově utichá nepřírozně brzy kvůli nočnímu zákazu vycházení. Okolím „bezpečného“ Slovjansku se zase za tmy nese silné dunění ze zhruba 35 kilometrů vzdálené fronty. Všude je pak k vidění výrazná koncentrace vojáků a obrovské množství válečných uprchlíků.

Pryč od oken

Hned v první den ruské invaze se v ukrajinských městech rozezněly sirény, které varují před možným raketovým útokem, a od té doby se rozeznávají pravidelně. A i když je většina poplachů „falešných“ a reálně se v daném místě nic nestane, život lidí ovlivňují. Ukrajinci mají v telefonech aplikaci, která je na možné nebezpečí upo-

zorňuje. Zavírají se obchody, a pokud se objeví informace, že Rusové skutečně zahájili raketový útok, lidé se schovávají do krytů. V Kyjevě tuto funkci plní metro. Jako kryty slouží i sklepy, a proto jsou všechna sklepní okna chráněna pytli s písky.

Právě upozornění na to, kde se nachází nejbližší protiletecký kryt, se stala běžnou součástí měst. Ukrajinci se musí naučit, jak se v případě nebezpečí chovat a které části domů jsou nejbezpečnější. Když proto v čerstvě osvobozeném Chersonu sedíme v bytě místního aktivisty, který nám vypráví, jak tu s rodinou prožil ruskou okupaci, a v pozadí se začínají ozývat čím dál tím častější výbuchy, naznačuje nám, abychom se pro jistotu trochu odsunuli od okna. Ta jsou přelepená páskou, jež snižuje riziko, že se sklo rozbije a někoho zraní.

Vedle sirén a oken zpevněných lepicí páskou jsou dalším velkým symbolem války pomníky a památky, které jsou dočasně zakryté, aby se zabránilo jejich poškození. Řada z nich byla postupně doplněna o plachty s jejich vyobrazením a různými doplňujícími hesly. Například na plachtách kolem čtyř historických fontán v rozích hlavního lvovského náměstí se proto můžeme dočíst, že „originálem se budeme kochat po vítězství“. Podobně se Ukrajinci snaží ochránit cenné umělecké a muzejní sbírky, a tak jsou nyní ukrajinská muzea zavřená. Že se nejedná o zbytečnou prevenci, ukázal osud stovek památek, které Rusové poškodili nebo zcela zničili, a muzejních sbírek, jež byly vyrabovány a odvezeny do Ruska.

V neposlední řadě patří k velkým symbolům současné reality ukrajinských měst neobvyklá tma, která panuje po setmění, a všudypřítomný hluk generátorů. Nehledě na to, že se situace v posledních týdnech zlepšila, se města kvůli systematickým ruským útokům na energetickou infrastrukturu potýkají s velkými výpadky elektřiny. Mimochodem, paradoxně lepší situace je v tomto směru spíše na východní Ukrajině blíže fronty než například ve Lvově nebo Kyjevě.

Místní úřady se sice snaží vytvářet plány, podle nichž se v dané oblasti elektřina vypíná, ale ne vždy fungují. A když už se dodávky obnoví, tak se musí šetřit, což se projevuje i na pouličním osvětlení. Kvůli tomu se Ukrajinci začali vybavovat generátory, jejichž hluk například v jinak klidném centru západoukrajinského Lvova se spoustou turistů nedovolí ani na chvíli na válku zapomenout. Smutnou realitu

Poničená pravoslavná lávra v Svjatohirsku v Doněcké oblasti.
Foto: Michal Lebduška

pak naplno odhalí návštěva slavného Lyčakovského hřbitova, u jehož zdí jsou pohřbíváni padlí vojáci. Čerstvé hroby, které zde od loňského února přibýly, už se počítají v řádu stovek.

Ohromující rozsah zkázy

Zdaleka největšími jizvami na tváři ukrajinských měst jsou ale pochopitelně fyzické škody, jejichž míra se liší místo od místa. Zatímco ve Lvově se útoky zaměřovaly na infrastrukturu víceméně mimo obydlené území a v Kyjevě je škod vzhledem k jeho velikosti naprosté minimum, tak například v Mykolajivu nebo Charkově už je toho poškozeno mnohem více. Přitom jde stále spíše o ta šťastnější města, která byla „jen“ ostřelována ruským dělostřelectvem.

Podobné „štěstí“ měla i některá města, jež si prošla okupací, jako například Cherson, kde mimochodem část škod způsobily ukrajinské útoky na budovy využívané Rusy. I přes současné ataky z druhého břehu Dněpru je stále v relativně dobrém stavu. To ale zdaleka ne vždy platí pro místní obyvatele. Mnoho jich sice před okupací uteklo, ale velká část ji prožila na místě a odnesla si z ní řadu traumat. Masové hroby, mučírny a důkazy celé řady zločinů jsou bohužel smutnou realitou prakticky na všech osvobozených územích. Spolu s tím narušují vzájemné vztahy případy kolaborace či rabování, kterého se nedopouštěli zdaleka jen Rusové. Obyvatelé okupovaných

měst a vesnic, kteří stihli utéct, často po osvobození a návratu nacházejí své osobní věci u sousedů, již zde zůstali.

Zdaleka to nejhorší je ale k vidění v místech, přes která přímo prošla fronta. Zatím se jedná spíše o menší sídla, ale i tak je zde rozsah zkázy naprosto ohromující. Například v původně dvacetitisícovém Lymanu v Doněcké oblasti nezůstal stát prakticky jediný dům. I když se pomalu odklízí trosky a část škod se místní pokoušejí opravit, lidé zde stále žijí ve sklepech bytových domů bez vyhlídky na rychlé zlepšení. Podobná situace panuje i v okolních ves-

nicích včetně nedalekého Svjatohirsku, kde se nachází jeden z nejvýznamnějších pravoslavných klášterů na Ukrajině. Ten byl paradoxně nechvalně proslulý tím, že byl sídlem toho nejhoršího proruského pravoslaví. Prakticky stejná zkáza je k vidění i na rozhraní Mykolajivské a Chersonské oblasti na jihu Ukrajiny a totožný obrázek nás po osvobození bezpochyby čeká také v původně téměř půlmilionovém Mariupolu.

Spolu s tím je obrovským problémem osvobozených území, kterými prošla fronta, přítomnost velkého množství min a nevybuchlé munice. Ty si samozřejmě vybírají své oběti a budou ještě po mnoho let ovlivňovat život místních obyvatel, pro něž je nyní nebezpečné pohybovat se například v lesích. V momentě, kdy jsou ve zdevastovaných městech a vesnicích na osvobozených územích velké potíže i s dodávkami tepla, se prohlubuje závislost na humanitární pomoci. Vůbec největším problémem jsou ale záměrně nastražené pasti, které Rusové zanechávají v domech a na různých neočekávaných místech.

I když tedy zdaleka ne všechna ukrajinská města utrpěla velké šrámy v podobě velkých fyzických škod, válka dává o sobě vědět všude. Zbavit se všech ran bude běh na dlouhou trať, a to obzvláště ve městech, jež jsou zcela srovnána se zemí. Vždyť i v Charkově, Dněpru či Mykolajivu, které na první pohled fungují normálně a nelze je porovnávat s místy, jimiž prošla fronta, jsou škody výrazné. Zároveň by ale bylo nešťastné odstranit veškeré jizvy, jež zde po zahojených ranách zůstanou. Měly by zůstat ve veřejném prostoru jako memento a věčná vzpomínka na utrpení, které po sobě zanechal ruský agresor.

Michal Lebduška

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Vycházíme již od roku 2012

